

זכרונם לברכה (מנחה כט, א), שהראהו הקדוש ברוך הוא למשה בהר כראיה מוחשת נגד עיניו, את תבנית המשכן ואת תבנית כל כליו, כאלו היו שם במציאות מוחשים. והיה הנס הזה אצלי²³, כדי שיצייר תבנית המלאכה בשלמותה לצוות אותה כן לאומנים שיעשוה. כי היו הדברים ההנדסיים התלויים בציור הדמיוני, מוכנים ומצויירים עם השגת החוש את מרחקיהם ומצביהם, יותר בשלמות, ממה שיציירו אותם מפאת הדברים²⁴. כי הנה הרעיון לא יכל הדברים הנשמעים, כמו שיעשה הנראים. וככה היה "ויראהו יי' את כל הארץ" (דברים לר, א), כמו שיתבאר במקומו. ומפני זה היה משה רבינו עליו השלום, שומע את הקול מדבר אליו מעל הכפרת מבין שני הכדובים (במרכב ז, פט), בהשגה מוחשת. כי הנה נתיחרו לארון הנביאים נבואותיו שמה באותו קול מוחש, כדי שיכתוב את התורה באותם הדברים והמלות שהיה שומע מפי הגבורה. והכן זה מאד, כי הוא עקר גרול בעניני הנבואה ומעלת משה רבינו עליו השלום.

הנה התבאר, שהיתה כונתו יתברך במעשה המשכן וכליו, כדי שתדבק באמצעות קדושתו והכנתו השכינה האלהית בקרב ישראל, ולא ימנע רוע ארץ המדבר ופחיתות מחוזו²⁵. והיה התועלת בשורות השכינה ביניהם, שתדבק בהם השגחת השם יתברך ושמירתו, ושלא יחשבו שעוב ה' את הארץ. ולא יהיו כשאר העמים בארצותם לגויהם²⁶, שהיו מבחישים ידיעת השם יתברך בפרטים והשגחתו בהם, לתת לאיש כדרכיו וכפרי מעלליו²⁷. והגדולים שבחכמיהם גורו, שאי אפשר שישגו הענינים הפרטיים אלא בחוש וככח הגשמי. ובהיותו יתברך משולל מכל גשמות, לא ידע הפרטים ולא ישגיח בהם. ויאמרו שבשמים כסאו, והוא מרוחק מבני אדם כמעלה ומציאות. וכדי להסיר מלכות בני ישראל האמונות הכוזבות האלה, צוה שיעשו לו משכן קדש ומקדש, כאלו הוא יתברך בעצמו ישכון בתוכם. שיאמינו עם זה כי אל חי בקרבם והשגחתו העליונה דבקה עמהם.

וזה ענין "ושכנתי בתוך בני ישראל" (לקמן כט, מה), "והתהלכתי בתוכם" (ויקרא כו, יכ), "השוכן אתם בתוך טמאותם" (שם טז, טז), שהוא כלו משל ומליצה להשרות שכנתו ולדבוק השגחתו בהם, באמצעות ההכנות והקדושות אשר יהיו שמה. ולכך היו שמה הכהנים הקדושים, שעבודתם החמירית היתה אומנותם. וצוה לשום לפניהם הכיור וכנו, כמזהיר אותם: רחצו הובו הסירו רוע מעלליכם²⁸. ומזבח העולה, לשרוף שמה תאוותיהם הגשמיות ויצרם הרע. ובהיכל היה השולחן והמנורה ומזבח הקטרת, כאלו הם כלים לשרת לפני מלכו של עולם. לא שהיה הוא יתברך צריך לדבר מכל זה חלילה וחס, אלא להשריש בנפשותם כי ה' אלהיהם מתהלך בקרב מחניהם. וכמו שאמר על דרך השיר (שיר השירים ב, ט): "הנה זה עומד אחר כתלנו משגיח מן החלונות מציץ מן התרכים" - כל מעשיהם ומחשבותיהם. וזו עצמה היתה כונת מאמרו (ישעיה סו, א): "השמים כסאי והארץ הדרום רגלי איזה" וגו', רוצה לומר: אין בית ומשכן שצריך אני אליהם, כי "את כל אלה ירי עשתה" (שם שם, ב). אבל צויתי לעשותם, כדי להשריש בלבוותיכם השגחת. והוא אמרו

23 בכיוון: כל.

אמה אורך ועשרים אמה רוחב. כזו כלומר מפאת הדברים הנשמעים, ללא השגת החוש. כט ראה פירוש רי"א סוף פרשת משפטים. ל ע"פ:

בראשית י, כ. לא ע"פ: ירמיה לב, יט.
לב ע"פ: ישעיה א, טו.

(שם): "ואל זה אביט אל עני תכה רוח" וגו'²⁷. וכן שלמה לזה עצמו כוון בתפלתו. והותרה בזה השאלה הראשונה.

ועשו ארון [שמות כה, י].

קודם פירוש הפסוקים אשר בפרשיות המשכן וכליו, ראוי כפי העיון הטוב לכאר ראשונה, מה היו רמזי המשכן וכליו
אם יש רמז ומשל²⁴ במשכן וכליו, או אם צוה בו יתברך לכבד ולתפארת הבית בלבד מבלי שום כונה אחרת. ורחוק הוא שנאמין שלא היה בזה משל ורמז כלל לדבר אחר. לפי שהיו על הארון שני כרובים בצורת ילדים קטנים זכר ונקבה, והיות להם כנפים בהיות שאינם בעלי חיים מעופפים, ידמה שהוא²⁵ פועל בטל. והיות בהיכל מנורת זהב כולה ושבעה נרותיה עליה²⁷. ובמנורה שלשה ציורים מתחלפים גביעים כפתורים ופרחים. וכן היותם שלשה גביעים משוקרים בכל קנה, כפתור ופרח וכפתור תחת שני הקנים ממנה, מלבד מה שהיו במנורה עצמה. היתכן שצוה יתברך על כל זה מבלי רמז והערה מה. וכן השולחן ולחם הפנים אשר עליו ולבונה ובה שמונה ימים (ויקרא כד, ז), ואין מי שיאכל ממנו. אין ספק שהשכל מורה ומחייב שיש בזה הערה והוראה לרברים אחרים, זולת פשוטי המאמרים האלה.

ולכן השתדלו חכמינו זכרונם לברכה לתת טעמים והערות על קצת הדברים האלה בורכים שונים. אמרו בבראשית רבה²⁸: מה למעלה שרפים אף כאן עצי שטים עומדים, מה למעלה ככבים אף במשכן ככבים, דאמר רבי חייה בר אבא מלמר שהיו קרסי זהב כמשכן נראים כככבים בוקיעי. וגם כן אמרו (שמות רבה לר, ב): מה תורה קרמה לעולם כמעשה בראשית כך הארון כמעשה המשכן קדם לכל הכלים. ואמרו גם כן, שהיתה המנורה רמז לנפש האדם לזכך עצמה וכו'.

וגם בזמן בית שני היו החכמים שבישראל עושים רמזים במשכן וכליו. ראה דברי יוסף בן גוריון בספר הקדמוניות שעשה לרומיים, מ"ג פי"א²⁹ ממנו, כתב זה לשינוי: הנה המחפש ימצא, כי כל אשר נעשה במשכן היה על דמיון הדברים הטבעיים. כי אם ישקיף אל זה השקפת רעת מופשטת מהקנאה והתאוה, יראה, כי המשכן שהיה אורכו שלשים אמות היה נחלק לשלשה חלקים. והשני החלקים הראשונים החיצונים נתנה רשות לכהנים ללכת בו, והם רומזים אל הים ואל היבשה, שהם מקומות מיוחדים אל האנשים ללכת בהם. והחלק האחר מהמשכן שהיה קדש הקדשים, רמזו אל השמים אשר לא יעבור שם רגל אדם, כי השמים שמים לה' (תהלים קטז, טז). ושנים עשר לחמי הפנים הנתונים על השולחן, רומזים אל התחלק השנה לשנים עשר חרשים. והמנורה אשר בה שבעה קנים, רמזו אל שבעת הפעולות או כחות שופעו מכל אחת משבעת ככבי לכת. ומשבעת הככבים האלה התבאר תנועת הגלגלים. ואמנם היות הקלעים כלם בעלי ארבעה גוונים, ירמזו לטבע הארבעה יסודות. כי שש רמזו אל הארץ, למה שהפשתן צומח בה. ומראת הארזמן רומה לים, כי הוא עשוי מרם רג מיוחד. והתכלת רמזו ליסוד האויר²⁶. ותולעת שני רמזו ליסוד האש.

24 בדפי"ר: ומשל. 25 בדפי"ר חסר. 26 בכיוון נוסף. כי הוא כמראת השעות.

לג השה ספורנו כאן כה, ט. ד ע"פ: זכריה ר, "קדמוניות היהודים" שבידיו, ספר שלישי פרק ב. לה צ"ל: בשמות רבה (לה, ז). לז בספר שביעי, כשינוי לשון מסויימים.

2

תהלים קיג תרגום

הָלָלוּ עַבְדֵי יְהוָה הַלְלוּ אֶת־שֵׁם יְהוָה: בְּיְהוֹי שְׁמֵא דְיִי מְבָרַךְ מִהַשְׁמָא וְעַד עֲלָמָא: בְּיְהִי שֵׁם יְהוָה מְבָרַךְ מְעַתָּה וְעַד־עוֹלָם:

מצודת דוד

(א) הַלְלוּיָהּ. וְחֹזֵר וּפִדֵשׁ הַלְלוּ עַבְדֵי ה', אֲבָל לְרַשָׁע אִמְרוּ אֱלֹהִים מַה לָּךְ לִסְפֹּר חֻקֶיךָ: (ב) יְהִי. הַרְצָה לֹמֵר אִמְרוּ כֹהֲלוֹל יְהִי שֵׁם וְכוּ':

אבן עזרא

(א) הַלְלוּיָהּ הַלְלוּ עַבְדֵי ה'. טַעַם לֵאמֹר הַלְלוּ שְׁלֹשָׁה פַעַמִּים, כַּדָּרֵךְ הֵיכַל ה' (יִרְמִיָּה ז ה) פַּעַם אַחֲרֵי פַעַם, וְטַעַם עַבְדֵי ה' אֲתֵם עַבְדֵי ה', כְּמוֹ הַקְהָל חֻקָּה אַחַת לְכֶם (בַּמִּדְבָּר טו טו). וְאִמְרוּ כֵן יְהִי, וְזֹאת הִיא הַתְהַלְלָה בְּאֵמֶת:

רד"ק

לומר שהלולים רבים אנו חייבים להללו: עבדי ה'. היא הקריאה. וטעם עבדי ה', הם החכמים יראי ה', כי להם נאווה תהלה שהם יודעים להלל לפי חכמתם והשגתם בידיעת שמו: (ב) יהי. מבורך. כפי הנכבאים, כי כל בני דעת חייבים לברכו. וטעם מעתה ועד עולם. כי מעתה הוא זמן ההוא: עד עולם. הוא זמן העתיד:

מדרשי חז"ל

הללו עבדי ה'. הללו עבדי ה' מנן, כשירדו למצרים ע"א היו עם השכינה, שנאמר: אנכי ארד עמך מצרימה וכתוב בשכעים נפש ירדו אבותיך, לכן הללויה הללו עבדי ה'. הללו את שם ה', הללו לה' שעשה לנו מלחמה שנאמר: ה' איש מלחמה. למה אמרו הללויה, א"ר ירמיה בן אלעזר: אין העולם כראי להלל בכל השם אלא בחציו, שנאמר: כל הנשמה תהלל יי.

הַלְלוּיָהּ מִכָּאן שְׁאִין לֹמֵר הַלל בַּפְּחוֹת מִשְׁלֹשָׁה שְׁנֵאמַר: הַלְלוּ, לְמִי אֹמְרִים הַלְלוּ לְשֵׁנִים וְהַאֲמַר אֶחָד הָרִי שְׁלֹשָׁה. וְכֵן הוּא אֹמֵר כִּי שֵׁם ה' אֶקְרָא הֵבו גֹּדֵל לֵאלֹהֵינוּ. (ילקוט ש).

(ב) יְהִי שֵׁם ה' מְבָרַךְ וְגו'. הַקְּרָא אֶת הַמְּגִילָה לְמַפְרַע לֹא יֵצֵא וְכֵן בְּהַלל וְכֵן בְּקִרְיַת שֵׁמֶעַ. הַלל מְנַלְן, רַבֵּה אִמְרוּ רַבְחִיב מְמוֹרַח שֵׁמֶשׁ עַד מְבֹאֵו, רַב יוֹסֵף אִמְרוּ זֶה הַיּוֹם עָשָׂה ה', רַב אוֹיָא אִמְרוּ יְהִי שֵׁם ה' מְבֹרַךְ, וְרַב נַחֲמָן בְּרִי יִצְחָק וְאִיתִימָא ר' אַחָא בְרִי יַעֲקֹב אִמְרוּ מִהֲכָא מַעְתָּה וְעַד עוֹלָם. (מגילה ז).

כִּי הַיּוֹם כִּשְׁר לְקִרְיַת הַמְּגִילָה וְלְקִרְיַת הַהַלל וְלְתַקִּיעַת שׁוֹפָר וְלְנִטְלֵית לֹלֵב. לְמַגִּילָה מְנַלְן, דְּרַבְחִיב וְהַיּוֹמִים הָאֵלֶּה נֹזְכָרִים וְנַעֲשִׂים. לְקִרְיַת הַהַלל, דְּרַבְחִיב מְמוֹרַח שֵׁמֶשׁ עַד מְבֹאֵו, רַבֵּי יוֹסֵי אֹמְרוּ זֶה הַיּוֹם עָשָׂה ה'. (שם כ:).

יְהִי שֵׁם ה' מְבָרַךְ. אִמְרוּ הַקְּבִיָּה, בִּרְכַתֵּם אוֹתִי מַעְתָּה וְעַד עוֹלָם, אִף אֲנִי כֵן וְהוּא סִבִּיב לְעַמּוֹ מַעְתָּה וְעַד עוֹלָם. (ילקוט ש).

תִּדְרֵי הַלל זֶה מִי אִמְרוּ, ר"א אֹמֵר מִשֶׁה אִמְרוּהוּ כִּשְׁעָה שְׁעִמְרוּ עַל הַיּוֹם, הֵם אִמְרוּ לֹא לֵנו ה' לֹא לֵנו וְרוּחַ הַקְּדוֹשׁ מְשִׁיבָה וְאִמְרוּהוּ לְהֵן לְמַעַנִי לְמַעַנִי אַעֲשֶׂה. רַבֵּי יְהוּדָה אֹמֵר יְהוֹשֻׁעַ וְיִשְׂרָאֵל אִמְרוּהוּ, רַבֵּי אֱלִיעֶזֶר הַמְּרוּעִי אֹמֵר דְּבוּרָה וְרַבֵּי אֱלִיעֶזֶר בֶּן עֻרְיָה אֹמֵר

תהלים קיג תרגום

גִּמְמוֹרַח־שְׁמֵא עַד מְמוֹרַח־שְׁמֵא מִמְּמַעֲיָה מִשְׁבַּח שְׁמֵא דְיִי: דְרָמָא עַל כָּל עֲמִיָּא יי עֲלוּי שְׁמִיָּא אִיקְרִיָּה: הַמֵּן פְּתִיחַ דְיִי אֱלֹהֵנָא דְרַבְיָה מוֹתְבִיָּה לְמַתְב: וְדִמְפִיד עֲנִיָּה לְמַחְמִי בְשְׁמִיָּא וּבְאֶרְעָא:

מִמְּדִנַח שְׁמֵא עַד מִמְּמַעֲיָה מִשְׁבַּח שְׁמֵא דְיִי: דְרָמָא עַל כָּל עֲמִיָּא יי עֲלוּי שְׁמִיָּא אִיקְרִיָּה: הַמֵּן פְּתִיחַ דְיִי אֱלֹהֵנָא דְרַבְיָה מוֹתְבִיָּה לְמַתְב: וְדִמְפִיד עֲנִיָּה לְמַחְמִי בְשְׁמִיָּא וּבְאֶרְעָא:

וּמְקִים מְעַפְרָא מִסְפְּנָא מְקַלְקְלָתָא וְרִים חֲשִׁיכָא: רש"י

למטה: (ה) מי בדי' אלהינו. נשמים ופאך, שהוא מגביה לשבת ומשפיל לראות. מגביה, משפיל, מקימו, להשיב, מושיב, כולם יו"ד יחירה מהם:

מצודת ציון

(ג) מְמוֹרַח־שְׁמֵא. מִמְּקוֹם וְרִיחַת הַשֶּׁמֶשׁ: עַד מְבֹאֵו. עַד מְקוֹם שְׁקִיעוֹתוֹ, וְהוּא פֶּתַח הַמַּעְרָב: (ה) הַמְּגִבִיָּה. הַיּוֹרֵד יְהוּדָה. וְכֵן הַמְּשַׁפִּיל, מְקִימִי, לְהוֹשִׁיבִי, מוֹשִׁיבִי, וְאִמְרוּ כִי תוֹסַפַּת הַיּוֹרֵדִין הוּא מַצְחוֹת הַלְשׁוֹן:

(ו) הַמְּשַׁפִּיל. הוּא מְשַׁפִּיל עֲנִיָּו לְהַשְׁגִּיחַ עַל כָּל הַנְּעֻשָׂה בְּשָׁמַיִם וּבְאָרֶץ, כִּי לְמוֹל רוֹמַמְתוֹ אִף הַשָּׁמַיִם תַּחֲשֹׁב לֹאִין: (ז) מְקִימִי. בְּהַשְׁגַּחְתּוֹ מְקִים אֶת הַדָּל מִן הַעֲפָר:

אבן עזרא

(ג) מְמוֹרַח. כִּכָּה אֹרֶךְ הַיִּישׁוּב שֶׁהֵם י"ב שְׁעוֹת, וְלֹא כְּבוֹדוֹ, עַל כֵּן כְּתוּב (אִיּוֹב ל"ח י"ח) הַתְּבוֹנֵת עַד כֵּן הַפִּירוּשׁ הַמְּגִבִיָּה לְשַׁבַּת בְּשָׁמַיִם, דְּמִשְׁפִּילֵי לְרֹאוֹת בְּאֶרֶץ, וְכַמּוֹהוּ אֲבִי שׁוֹהֵם (לֵאפֹדוֹ) וְאֲבִי מִלּוּאִים (לַחֲשׁוֹן) (שְׁמׁוֹת כ"ז). וְלִפִּי דַעְתִּי שֶׁהוּא כְּמִשְׁמַעוֹ הַמְּגִבִיָּה מְקוֹם שִׁכְתוֹ וּבְשָׁמַיִם וּבְאֶרֶץ הַכֹּל שְׁפִלִים נִגְדוּ, וְטַעַם לְרֹאוֹת כִּי הַכֹּל יָדַע כְּמוֹ הַדְּבַד הַנְּרָאָה, וְזֶה הוּא הַכְּתוּב בְּתוֹרָה הוּא אֱלֹהִים דְּאֱלֹהִים וְאֲחֵרִיו עוֹשֶׂה מִשְׁפַּט גֵּר יְתוֹם: (ז) מְקִימִי. גַּם זֶה הַכְּתוּב

רד"ק

(ג) מְמוֹרַח. כִּי כָל בְּנֵי אָדָם שֶׁהֵם מִן הַמּוֹדַח עַד הַמַּעְרַב כּוֹלֵם יְהַלְלוּ יְה, כִּי אִף עַל פִּי שֵׁשׁ בְּהֵם עֹבְרִים הַכֹּל מוֹדִים כִּי הוּא הַסִּיבָה הַעֲלִיּוּנָה. וְזִכְרֵ מוֹרַח וּמַעְרַב. שֶׁהוּא רֹכֵב הַיִּשׁוּב עַל קוֹ הַשׁוּה: (ד) דָּם. שֶׁכֵּל הַגִּיִּים יוֹרֵמוּהוּ אִף עַל פִּי כֵּן כְּבוֹדוֹ הַנִּפְלָא הוּא עַל הַשָּׁמַיִם, כִּי הַשָּׁמַיִם וְצַבָּאִים וְהַמַּלְאָכִים הֵם יִשְׁגוּ יוֹתֵר מִכְּבוֹדוֹ, וְהֵם יִדְעוּ לְרוֹמַם אוֹתוֹ וְלַהְגִּיד כְּבוֹדוֹ יוֹתֵר מֵהַתְּחַתּוּנִים. וְיֵשׁ מְפַרְשִׁים דָּם הוּא עַל כָּל תְּהַלּוֹת שִׁיחֲלוּהוּ כָל גִּיּוֹם. וְעוֹד דָּם כְּבוֹדוֹ עַל

מדרשי חז"ל

חֻזְקָה וְסִיעֵתוֹ אִמְרוּהוּ, רַבֵּי עֲקִיבָא אֹמֵר חֲנִינְיָה מִיִּשְׂרָאֵל וְעוֹזִיָּה אִמְרוּהוּ, רַבֵּי יוֹסֵי הַגִּלְגַּלִּי אֹמֵר מְרוֹכִי וְאִסְתֵּר אִמְרוּהוּ, וְחַכְמִים אֹמְרִים נְבִיאִים שְׂבִינִיָּהֶם תִּקְנוּ לָהֶם אֹתוֹ עַל גְּאוּלְתָּן. (מסות קיז).

לישראל שיהיו אומרים אותו על כל פרק ופרק ועל כל צרה וצרה שלא תבא עליהם לישראל, ולכשנאמין אומרים אותו על גאולתן. (מסות קיז).

מקום שמש. ממקום וריחת השמש: עד מבואו. עד מקום שקיעתו, והוא פאת המערב: (ה) המגביה. היורד יתירה. וכן המשפיל, מקימי, להושיבי, מושיבי, ואמרו כי תוספת היורדין הוא מצחות הלשון:

הוא משפיל עיניו להשגיח על כל הנעשה בשמים ובארץ, כי למול רוממתו אף השמים תחשב לאין: (ז) מקימי. בהשגחתו מקים את הדל מן העפר:

תרב

תהלים קיג

תרגום

מֵאֲשַׁפֵּת יָרִים אֲבִיוֹן: הֲלֹהוּשִׁיבֵי עַם־נְדִיבִים
עִם נְדִיבֵי עַמּוֹ: מֹשִׁיבֵי | עֵקֶרֶת הַפִּיִּת

ח לאותבא עם רבכביא
עם רבכבי עמיה:
מ מיתב
דישראל
דמתילא

לעקרא דיתבא מוריקא לאנשי ביתה מליא אוכלוסין היד אמא די על פניא חדיא

רש"י

(ט) עקרת הבית. ליון שהיא כעקרה, וישיבה:

מצודת דוד

מאשפות. כפל הדבר במלות שונות: (ח) להושיבי.

ועוד מרכה כבודם עד כי ישבו עם נדיבים, וחזר

ופירש עם נדיבי עמו והמה המעולים שבנדיבים: (ט) מושיבי. הוא מושיב את העקרה בבית, כי בעודה עקרה שכתה הכית מעט פעם בחוץ פעם ברחובות להפג צערה, והי בהשגחתו פותח דחמה ותלד ותשב בבית, ותהיה אם כן אם הבנים שמחה בהיותה יושבת בביתה עם בניה:

אבן עזרא

קשור, כי העפר שהוא הארץ נקודת העגול הגדול שהוא המקיף, והנה הטעם כי השם העליון ירומם האביון, ואילו היה בעפר דרך משל, על כן טעם מקים. אשפות לשון יחיד מאשפות, ואף על פי שהוא על משקל אחר, והטעם כפול: (ח) להושיבי.

רד"ק

וכן יו"ד להושיבי מושיבי, ואמר הוא דם ויראה שפלים, כלומר יראה בעניים ויקימם מעפר וירומם מאשפות. ואשפות לשון יחיד: (ח) להושיבי. ולא די שמרים אותם משפלותם אלא שמגביהם ומושיב אותם

מדרשי חז"ל

(ט) מושיבי עקרת הבית וגו'. א"ר חסדא: הללויה וכסיה וידידה אחת הן. רב אמר כסיה ומרחביה אחת הן. איבעיא להו הללויה לרב מאי, תא שמע דאמר רב חזינא לתילי דבי חביבא דכתיב בהו הללו בהר גיסה ויה כחד גיסא, ופליגא דריב"ל דאמר ריב"ל מאי הללויה, הללויה בהלולים הדבה. ופליגא דידא אדירה דאמר ריב"ל: בעשרה מאמדות של שבח נאמר ספר תהלים, בניצוח בניגון במשכיל במזמור בשיר באשרי בתהלה בחפלה כהודאה בהללויה. גדול מכולן הללויה, שכולל שם ושכח בבת אחת. (שם). אמר רבי שמעון בן לקיש, מאי דכתיב מושיבי עקרת הבית אם הבנים שמחה הללויה, אמרה כנסת ישראל לפני הקב"ה רבונו של עולם שמוני בניך בחולדה זו הדרה בעיקרי בתים. (שם ק"ח):

ויפך איש מפיט ליו. להיכן הלך, א"ר יהודה בר זבינא, שהלך בעצת בתו, אמרה לו מרים בהו שלך גדולה משל פרעה. שפרעה לא גזר אלא על הזכרים ואתה על הזכרים והנקבות. עמר והחזיר את אשתו. ויקח, ויחזיר מבעי ליה, א"ר יהודה בר זבינא שעשה לו מעשה לקוחין, הושיבה באפריון ואהרן ומרים מרקרין לפניו ומלאכי השרת אמרו אם הבנים שמחה. (פסטי יב.).

וכי מאחר ראיכא הלל הגדול אגן מאי טעמא אמרינן האי

תרגום

תהלים קיג קיד

תרג

הַלְלוּיָהּ: אֶפְמַסְק יִשְׂרָאֵל
מִמְצָרִים בֵּית יַעֲקֹב
מֵעַמֵי כְּרַבְרָא: בְּהוֹת
כְּנִשְׁתָּא דְבֵית יְהוּדָה
בְּהוֹתָ יְהוּדָה לְקִדְשׁוֹ יִשְׂרָאֵל מִבְּשׁוּלוֹתָיו:

אם הבנים שמחה. כי מלה גם ילדה ליון אם צניה (שעיה סו ח): (א) מעם לוועו. עם שפת לשון אחר שאינו לשון הקודש, ומצרו את עם נועו לא מלאה עם עמקי שפה וגו' (שם לז ט), וכו' ולמ"ד נמלכות זו כו, כמו נשכה שהוא לשכה,

מצודת ציון

(א) לוועו. כל שפת לשון עם זולת לשון הקודש תקרא לוועו, ובמשנה קורין אותה ללוועות בלעז (מגלה ח):

וישראל בכללם עם ממשלתו:

אבן עזרא

כמו בית אהרן, בית יעקב איש וביתו, וטעם אם הבנים, כי תהיה העקרת אם הבנים שמחה, כדברי חנה כי שמחתו בישועתך (ש"א ב א). ותתם המשורר במלת הללויה על אלה נפלאות שיעשה השם: (א) בצאת ישראל. לוועו מדברי רז"ל כמו לעו על

רד"ק

סמוכה למלת הביח אלא יאמר במוכרת עקרה ועקרת. וכן עשרת ממלכת מלחמת. והעקרה תהיה שמחה עמהם תחת אשר היתה עצבה. ואמר הללויה, כלומר על כל אלה הנפלאות שיעשה האל חיביים אתם להללו: (א) לוועו. מדבר לשון אחרת שאינו לשון עברי. כלומר יצאו שלא היו מכינים לשונם, אף על פי שאי אפשר שלא היו מכינים שהדי היו ביניהם כמה שנים, אפשר שקצתם היו מבינים אותם שהיו עובדים ביניהם והיו בהם שלא יצאו ממקומם שהיה מיוחד להם והיא ארץ גשן, והיו מדברים לשון עברי, ואפילו אותן שהיו יוצאים ביניהם עם המצרי היו מדברים לשון

מדרשי חז"ל

(ב) היתה יהודה לקדשו וגו'. היה רבי מאיר אומר: כשהיו ישראל עומדים על הים היו שבתים מתנצחים זה עם זה, זה אומר אני יורד תחלה לים וזה אומר אני יורד תחלה לים, קפץ שכטו של כנימין וירר לים תחלה. רבי יהודה אומר: לא כך היה מעשה אלא זה אומר אין אני

נושאי הפרק

(א"כ) יציאת ישראל ממצרים אל ארץ ישראל. (ג"ד) הזדעזעות הימים וההרים וחרדתם. (ה"ו) שאלה המופנות לים ולהרים - מדוע חרדו. (ז"ח) תשובה - מפני פחד ה' והדר גאונו.

תהלים קיד

קיד * בצאת ישראל מצרים בית יעקב מעם לגו : ב היתה יהודה לקדשו
ישראל ממשלותיו : ג הים ראה ויגם תירגן יסב לאחור : ד החרים
דקדו כאילים נבעות פבני צאן : ה מה לך הים כי תגום תירגן תסב לאחור :
ו תהרים תרקדו כאילים נבעות פבני צאן : ז מלפני ארון חולי ארץ מלפני אלה

רוסמות אל

בשה"ז והוא כי מושיבי עקרת הבית הם הבנים והוא בשם לב אל מלת עקרת וגם למה מיהם העקרות אל הבית
והראוי יאמר מושיבי עקרת הם הבנים כו' והנה אמרו המפרשים שאין ח"ו זו נעלה מפיכות והוא דוחק והנה
לשם דחוק רז"ל שהוא עיקרה של בית באופן שהשפחה הבנה מלת עקרת הבית והשפחה להבין דבר זה מל' רז"ל
בשרה אמנו וז"ל ויהי שרי עקרה אמר רבה בר אבון שרי עקרה והיא שרי עקרה חין לה ולד
חפילו בית ולד חין לה עכ"ל הנה קרא את האם שבו נולד סולד בית ולד בזה אשפר לנו לומר שזה ראה הכתוב
באמרו עקרת הבית מי שהיא עקרת של הבית הידוע לשים הוא בית וגם זה חין לה חין לה כשרה אמנו ודומה
לה והוא יתברך עשה אוחה אם הבנים שמחה על כן למען יתחזק לבב אהבה תמיד בהשגחה הפרטית בשלם
השכל ולא ימוס חלילה יהלל המיד אם שם יס שבו נבראו השני שלמות למען בזויה בריאותו יתברך העולמים
למסופטת בין עיניו יהיה חזק באמונת ההשגחה ולא יתהונו יצרו אכילו לבקש פעם לדבר כי אם יהיה לפניו כדבר
הנראה בחוש זהו אמרו הללויה :

קיד (א) בצאת ישראל במצרים כו' הנה העם היוצאים מעיר אשר גרו בה בין הדרים שם מעם
הארץ הם היה להם ההקשרות עם העם הארץ יתייחסו ליוצאים מחך עם הארץ
היה זולת אלהם מהעיר אמנם הם היו משוללי קשר וקירוב דעה עם העם לא יתייחסו רק ליוצאים מהעיר
בלבד והנה שלומי אמוני ישראל אשר היו במצרים כשצט הלוי ודומיהם אשר לא למדו ממעשיהם ולא נשמשו
בהם הלל הם יקראו בשם ישראל אך אשר נפמשו ויחברו בהם ועשו כמעשיהם יקראו בית יעקב ואמר הנה
בגלגל ישראל הם אשר לא קנו ההערבות בניו לא יתייחסו ליוצאים מקרב עם המצרים רבות ממלרים בלבד
אך בית יעקב שהעברו בהם יאלו מעם כי בקרבתם היו עומדים וגם אלה לא היו משוללי זכות כי הלא לא רק
היה ההעברות גדול כי הלא לא שוט את לשונם כי יאלו מעם שהיה לעוץ אך הם לא היו לעושי רק
דוברי לשון הקדש ומכל שכן הוא שלא שנו את שמהם שגם שמוחה היו בלשון קדש ולא היו לעושים אף שם
ישראל להקרא בשם ייחודו בהבנת הלשון שלו ומה גם עתה שלא שמו שמוחה לגמרי ולא הזכיר מה שגם
לא נחשדו על העריות ולא על גלוי סוד כי אם דבר נרשם לכל ואיש בשב ואל העשה . כלל הדברים שהיה
להם זכות מה ליגאל . (ב) עוד זכות אחר היה להם זכות האמונה ובסחון והוא כי נחשון בן עמינדב קדש
שם שמים וכנס במים עד הוטמו להורות בהסחון לעיני הכל וכמעט נשפכה ואמר הושיעני אלהים כי ברו
מים עד נפש וכל ישראל נמשכו אחריו שעל כן מאלו זכה למשול זרעו על ישראל כאלו כשם כי יודו וילקדע
ביום אחרי ה' כי הוא ימלוך עליהם ויהלם זהו יהיה יהודה לקדשו שקדש שם שמים על כן זכה שהיו
ישראל ממשלתיו של יהודה שהיה ממשלתיו גם ואמר לקדשו כאלו הוא דבר מיוחד לו מקודם לזה נדקדק
גם אמרו היתה והל"ל היה אך רמז כי יהודה המשיך דרך בור נוקר ממנו הוא אמר כי הוא קדשה שם
שמים במה שלא גלתה למי היה הרה עד הושלכה לאור וכן יהודה קדש שם שמים באמרו דקדו והאל ג'
נפשות מן האור וזה היתה לרמוז אליה ואומר יהודה לרמוז אל יהודה עצמו לכן עתה נמשך לקדשו הנהוג בו
לא בזכותם היה כי מה שקדש נמשך את ה' והמשיבים שלם לו אלהים בהיות ישראל ממשלתיו . (ג) אך
מה שקדש הם ויטעו כו' הלא הוא על דבר שהים ראה מה שעל ידי מה שראה על כן ויטעו . (ד) ומה הוא
הדבר שראה אמר הנה פאלר מה היה וזהו מה לך הים כי טוים מה ראות והשפחה מלפני ארון כו' כי
ראתה את השכינה שהיה עמו מזריחה העולם כעוד מברותיו ז"ל ולבוא אל ביאור הכתובים נשים לב אל
אומרו הושיעני הנה כו' שהוא הנה הנהגו והל"ל הושיעני הים להרבה ומה עמין הוציר יעקב לומר מפני אלה
יעקב וכן באמרו חולי הרץ אם שואלים לים יענה מפני ארון חולי ים אך בספר הפרשים מצינו שיש רבנים
אל הם ואל הירדן כי גם הוא נקבע וישב אחר כמו שאמרו ז"ל ונבא בזה אל הענין והוא כי ד' שאלות הם
והוסיף בשובו אחר ואל החרים ואל הנבעות שרקדו גם הם ועיני השאלה מה לך הים כי טוים שאלה הנש
הקב"ה עם הים שרקע לפני ישראל לא התנה שיטעו השר ואם נבקש כל מופת שבעולם היה די גם כן
יעקב הירדן אך לא שגם ישוב לאחור . (י) וגם החרים וגם הנבעות מה להם לרקוד בקריעת הים על כן
שגיב על ראשון ראשון . (י) הים ענה ויאמר מלפני ארון חולי ארץ והוא ממלרים ז"ל ב"ב"ר על יקראו הים
יהראה היבשה כי באמרו יקו רמז אל מה שהנהיה הקב"ה עם הים שרקע וביה המלוא בהרבה היבשה
הנקב"ה הרץ כד"ל יקראו אלהים ליבשה ארץ ח"ל מלפני ארון חולי ארץ הוא בורח ארץ שענין
בריאותו

תהלים קיד קמו

יעקב : ה תלפכי הצור אגם מים חלקישי למעיני מים :
קמו * לא לנו יי לא לנו כי לשמך הן כבוד על חסדך על אמתך : ב לפית
יאמרו הגוים איה נא אלהיהם : ג ואלהינו בשמים כל אשר חפץ

רוסמות אל

בראותו ארץ סבב כי הסנה מאל עמי ולא אמר שיתראה הוא בעלמו ופל כן בהרואו ראיתי ונבלתי והירק
השיב ואמר מלפני אלוה יעקב והוא ממלרים ז"ל כי מאל עבר במקלו את הירדן שהעבד הירדן ליקדע לפני
נימו ליכנס לארץ ואמר כי גם מעתה בהגלות אלוה יעקב כי גם הוא נהייב מאל לשוב אחר מלפני ישראל
ולא היה סתמי שיתראה על כן עתה שיתראה זול ויירא ומעשה שב אחר מרס זמן עבדו בו ישראל וזהו
מצי אלוה יעקב שיתראה בעלמו כמו שאמרו ז"ל שיתראה על ימין משה . (ח) והחרים שרקדו גם הם
השיבו ואמרו הושיעני הנה אגם מים והוא כי אמרו רבותינו ז"ל כי בים נבעים בין הגוים הושיעני יתברך
להם מים מתוקים לשתות מוצרים שנקרקע הים וכן אמר"ל כי ג' ימים עשו במדבר מאותם המים ועל כן
החרים והנבעות השיבו ואמרו מה שרקדו הוא כי אמרו כי הושיעני הנה אגם מים הוא יתקן גם כן במדבר
חלמים למעטו כעמין המוציא לך מים מזור החלמים על כן מאלו רקדו ומדעשו ואין ספק כי על השר של
הים ונבעתו ידבר . וכללות הענין הוא נמשך אל מחזור שאחריו לא לו וכו' לומר הלא גם שיאלה ישראל
היא יהודה מלך היה בזכותם הלא קריעת הים אלה ה' ששים למען כבוד שמך בהרואתך כד"ל וידש
מלרים כי אמי ה' בהכבדו בערעה כו' כן גם עתה בגלות האחרון כמו שאלו לא לו ה' כן גם עתה לא
לנו כי לשמך חן כבוד כאלו :

קמו (א) לא לנו ה' כו' ראוי לשים לב אל אומרו לא לנו זה פעמים ובראשונה מזכיר שמו יתברך
ולא בשפות אמנם יאמר כי הנה ידוע כי מאלו בא עמלק ויחרם עם ישראל ברפידים
שכנע הוא יתברך יד על כם שלא יכנה את שמו שלם כד' אוחיות כי אם יו לבד עד יקם מעמלק והוא
לעמד לבא . ונבא אל הענין והוא על דרך ממלרים ז"ל שעל חבלי משה בשבליה הגלות הלו ידבר המחזור
ויחכן כפי אשר חנן לו ה' בכוננו מקושר אל הקודם שהוא כי אמר המעורר הנה בגלגל ישראל ממלרים
עניות על ימין משה ועל כן הים ראה הירדן וכו' ממלרים ז"ל על פסוק מולך ימין משה זרוע תפארתו
אך מה נעשה בגלות האחרון הלו שלא לנו ה' כאלו היה אז לו נמשח והפולל מורל בשואליו וגם אין
הט דיקים יקראו שמך בנו כמו שאמרו ז"ל כי ג' נקראו בשמו של הקב"ה דיקים דכתיב כל הנקרא בשמי
ר' משה שחמר זה שש אשר יקראו ה' נדקנו ידושים דכתיב ופס העיר מוים ה' שמה אמר אהם ה'
למשחי ולירובלים לא לנו הוא כי אין אנו דיקים שנקראו גם אנו בשמו וזהו שחור ואמר לא לנו ואם כן חזרה
נעשה ליגאל אם לא כי לשמך חן כבוד שיתחברו יו עם זה ויהיה ה' שלם ואם נרץ זכות מחמנו כי מדי
הדן מקשרנת על כן עשה גם על חסדך וכו' והוא עמין ממלרים על פסוק חנן אמת יעקב כו' שאלו הנהיה
בהם ין מדות חן חסד לאברהם נבחר דין ליחזק אמת ליעקב מה שאלה פריך הוא שיעקב חנן אמת שהיה מדתו
יך חסד לאברהם אך לא מדת דין ליחזק ואל האמר שאנו מקשה לשאל כי הלא אמת ה' החלות לעשות כן
הלא זה היה אשר נבעת לאבותינו מימי קדם שנבעת לאברהם ונבעת ליעקב אך לא ליחזק כי אם אמרת
ורקבותי את השבעת אשר נבעתי לאברהם ולמה עשה כך אלא לומר הנה לכל אחד חסד שבעת לפי מדתו אך
לא חסד שבעת אבך שהיא ע"פ ההסד ולא על פי מדתך וזה הוא ממלרים על פסוק אשר כרת את אברהם
ותעטמו ליחזק שהוא שבעתו של אברהם על אלהם על אלהם ליחזק ולא נבעת ליחזק כפי עצמו כן חתיה
על פי מדתו . והוא יאמר פה על חסדך על אמתך שהוא כי חנן חסד לאברהם ואלו יעקב אך לא חסדך
מדת יחזק ואם נדקדק אומרו על ולא אמר ועל אמתך יחכן כי הכל הוא על יעקב כי יעקב היתה לו מדת
אמת כעוד והוא יתברך הוסיף לו על אמת גם חסד שנאמר ויקרא לו אל אלהי ישראל כי קרא את יעקב אל
שהוא חסד של אמת ועל זכותו יאמר על חסדך חסדך חסד שטופף על אמתך שהוא אשר הוסיף בזכות חסד על
הרמים . או שאמר הלא ספרנו את כל אשר הוא יתברך הפילא לעשות ביראת מלרים אמר הנה אז שעדיך
לא היה עמלק ויהי השם הגדול שלם לא היה כמו זר נמשך כל הטובה הגדולה ממנו חלינו אף עתה
שכניבול עדיין ארץ שרם שלא לו ה' כלומר ה' כמות שהוא שלם לא לנו לא עשה שבילנו כי אין לנו
זכות כי אם לשמך בלבד כן כבוד שהוא למען יהיה שמך שלם שהוא כבודו ולא על כם כי להמים הגלויה
ואם חלמר נא ה' שאין אנו כדלויים עשה על חסדך וגם על אמתך שידוע בעולם כי אמת ה' חלינו אמת
קיים לעד ולא שפית . (ב) כי למה יאמרו הגוים איה נא אלהיהם והוא בשום לב אל מלת נא המיוחדת אך
הוא כי אין אומרים הגוים שמשולם לא נגלה כבוד שמך בעולם כי לא נעלם מהם יציאה מלרים וכבוד הארץ
ללא שאמרים חלילה שנשחית והזקנת כמו שאמרו ז"ל שהיה אומר חנן אלהים של אלו שששה
נוראות במלרים כנר הזקין ותשם שאלם לא כן אך סבל גוים מרקדים בעיניו וזה אמר לנוה יאמרו הגוים
איה נא אלהיהם כנר הזקין ויהי אלהיהם אלה איה נא כלומר עתה אלה הוא עתה אשר היה בחלמה באופן
שעל אמתך שמחמישים נרץ הם כבוד לשמך כל יאמרו שיש שיטי חלילה . (ג) וידענו ה' נעטם שעולה על
רוחם

דברים יח שפטים רכב

הָאָמֵן: לֹא יִמָּצֵא בְךָ מַעֲבִיר בְּנוֹ
וּבְתוֹ בָּאֵשׁ קָסָם קָסָמִים מְעוֹנָן
וּמִנְחָשׁ וּמִכֹּשֶׁף: וְחֵבֵר חֵבֵר וְשֹׂאֵל
אוֹב וַיְדַעְנִי וְדַרְשׁ אֱלֹהִים: יֵבֵר
תּוֹעֵבֶת יְהוָה כָּל־עֲשֵׂה אֱלֹה וּבְגִלְלַת
הַתּוֹעֵבֶת הָאֱלֹה יְהוָה אֱלֹהֶיךָ מוֹרִישׁ
אוֹתָם מִפְּנֵיךָ: תָּמִים תִּהְיֶה עִם יְהוָה

אונקלוס

האמן: לא ישתכח בך מעבר
ברה וברתה בנורא קסם קסמין
מענו ומנחש וחרש: וארין רטון
ושאל ברין וזכורו ותבע מן
מתניא יב ארי מרחק: כל דיעבר
אלין ובריל תועבתא האלון: יב
אלהך מתרה יתרון מקדמה:
יב שלים תהי בריתתא דין

לקט בהיר

לעשות. (כד) משום דק"ל למה לא אמר כמו בשאר מצוות לא תעשה
כמו מצוות הגוים, ואם רוצה לאסור גם הלימוד הי"ל לא
תלמוד תועבת הגוים, אלא ודאי למעט בל (מ"ל): (כד)
פי' נריך אהה להיות מבין על הנסמרות שלהם שלא יעשו
אותן באחרת עינים ואל תחפעל מהם, ולשון רש"י בשנת
להבין שחולל לעמוד בהן ואם יעשה נביא שקר לפניך שחבין
שהוא מכסף עכ"ל: (כז) כבר נתבאר סוף פ' אחרי שאינו
זורפו אלא מעבירו חי זו עבדותו וכן כתב רבינו בפירוש
בסנהדרין: (כז) פי' עושה שום מעשה כישוף במקלו ועי"ז
אומר עמידות, ומביא ראיה שהביא החמרת מה מאוד
הנס בשפל המצב ששואלים עתידות במקל הרי שדבר זה מן
הקסמים הוא: (כח) כבר אמרנו בפ' קדושים י"ט כ"ו
שאין דברים אלו נאמרים רק באופן שאין בו שום טעם
להיות כן, אבל אם הוא מלמא בטעמא כגון אליעזר עבד
אברהם שראויה שמהיה גומלת חסדים וכדומה אינו נכנס
בגדר מעונן ומנחש: (כט) פירש"י אוחז וסוגר עיני
הנריות ומראה להם כאלו עשה דברים של פלא והוא אינו
עושה כלום עכ"ל: (ל) כי מנחש מלשון נפיון, כמו (ברא'
ל' כ"ו) נחשתי ויברכני ה': (לא) מחמת זדונו, כן הוא
בספרי והוסיף רבינו לבאר שאין הפי' משחיו של ממ אלא
המת מדבר מפיו מחוק שחיו של המכשף, משא"כ ידעוני
מדבר מחוק פיו: (לב) יודע שם חיה (רש"י): (לג)
פירש"י בזכורו מעלה ומושיב את המת על זכרותו, בגלגלת,
המוטלת מן המת לארך ועונה מה ששואלים אותו ע"י
כישוף עכ"ל, חו מן הספרי, ולפי"ז יהיה החילוק בינו לבין
שואל אוז ששואל אוז מעלה את המת לבין שחיו: (לד) לפי שאומר ובגלל המועצות האלה ה' וגו' מוריש אותם מפניך יכול
לא יהא חייב עד שיעבור על כולם ת"ל כל עושה אלה אפילו אחת מהם (לשון הספרי), פי' לפירושו שאם היה אומר עושה
כל אלה יכולים היינו לטעות ולומר שדוקא אם עושה כולם (אבל גם אז אינו הכרח) משא"כ כל עושה אלה אין ספק עוד,
הם דברי רבינו עצמם, ובה לא יקשה דכתיב (ויק' י"ח כ"ד) אל תעמאו בכל אלה ואעפ"כ את אומרים באמת מכל

רש"י

לעשות. (כד) אבל אהה למד להבין ולהורות* (ספרי -
שנח ע"ה) כלומר להבין מעשיהם כ"כ כמה הם
מקולקלים ולהורות לבניך לא תעשה כן וכך שזה*
הוא חוק הגוים: (י) מעביר בנו ובתו באש. הוא
עבדת המולך עושה מדורות אש מכאן ומכאן
ומעבירי* בין שתיים (ספרי - סנה' ס"ד): קסם
קסמים. אחיזו קוסם האוחז את מקלו ולאומרי* אם
אלך אם לא אלך, וכן הוא אומר (הושע ד' י"ג) עמני
בעלני ישאל ומקלני יגיד לו (ספרי): מעונן. רבי עקיבא
אומר אלו נותני עונות שאומרים עונה פלוני יפה
להתחילי* וחכמים אומרים אלו אותי העינים*
(ספרי - סנה' ס"ה): מנחש. פתו נפלה מפיו לבי
הפסיקו בדקדק* מקלו נפל מידו (ספ' - ספ'): (יא) וחבר
חבר. שמנרף נחשים או עקרבים* או שאר חיות
למקום אחד (ספ' - ספ'): ושואל אוז. זה מכשפות
ששמו פיתום ומדבר משחיו* (ספ' - ספ') מעלה* את
המת צבית* השחיו שלו: וידעוני. מכניס עלם חיה
ששמה ידועי* לחוך פיו ומדבר העלם על ידי
מכשפות (ספ' - ספ'): ודורש אל המתים. כגון
המעלה בזכרותו* (ספ' - ספ') והנשאל בגלגלת (ספרי):
(יב) כל עושה אלה. עושה כל אלה לא נאמר
אלא כל עושה אלהי* אפילו אחת מהן (ספרי - ספ')
כ"ד): (יג) תמים תהיה עם ה' אלהיך. הטהר
עמו בחמימות ותלפה לו ולא תחקור אחר העתידות
שישי נסתחת* חזרות. ישו הית עמדת של גוים. ועקרבים. ומעלה.
מבית. וכוונת.

אונקלוס

בה יתרי יי אלהך מכל שבטיך
למקם לשמשא בשמא ריי הוא
ובגוהי כל ימנא: ו וארי ייתי
לואה סחרא מקרויה מכל
ישראל די הוא רר תמן וייתי
בכל רעות נפשה לאתרא די
יתרי יי: ו וישמש בשמא ריי
אלהה בכל אחוהי לוא
רמשמשון תמן בצלו קדם יי:
ח חלק בחלק ייבין בר
מסרתא רייתי בשבתא רבן
אתקינו אבהתא: ט ארי את עלל
לארעא ריי אלהך יהב לך לא
חילף למעבר בטעות עסמאי

דברים יח שפטים רכא

בְּחַר יְהוָה אֱלֹהֶיךָ מִכָּל־שְׁבֵטֶיךָ לְעֹמֵד
לְשֵׁרֶת בְּשֵׁם־יְהוָה הוּא וּבְנָיו כָּל־
הַיָּמִים: ס רביעי ו וכייבא הלוי מאחד
שעריך מכל־ישראל אשר־הוא גר
שם ובא בכל־אות נפשו אלהמקום
אשר־יבחר יהוה: ו ושרת בשם יהוה
אלהיו בכל־אחיו הלויים העמרים שם
לפני יהוה: ח חלק בחלק יאכלו לבד
ממקרו על־האבות: ט כי אתה בא
אלהארץ אשר־יהוה אלהיך נתן לך
לא־תלמד לעשות פתועבת הגוים

לקט בהיר

רש"י

לעשות מלשון גט מעושה) את צעליהן ואמרות לו קום עשה
מצוה חדשה אשר עד חמש היה פטור ובתמש הוא חייב, חו
ראשית הגז דכתיב זהו לאן: (יח) זאן הוא שם כולל יש
צמשמעו רבים ומיעוט רבים שנים (מדרש"ל): (יט) פי'
כל עבדות אשר הכהן חייב בהן דוקא מעומד: (כ) רצונו
לומר שזה מקושר לפסוק שלאחריו שאין כוונת הכתוב שיכול
לכא בכל אות נפשו, פשוט שכן הוא כל ישראל יכולים ומצוה
להם לכא בכל אות נפשם, אלא ובה ושרת בכל אות
נפשו: (כא) ואין כהני המשמרה יכולים לעבד עליו, והוא
בעלמו נוטל הבשר והעור וזוהו ושוק, וזהו דתקומו של דרך
הראשון שאינו מתאים אליו חלק כתלן יאכלו שחרי הוא
נוטל הכל ואין כאן חלוקה, ודרך השני לבד לא די שלא
הי"ל "ובא" בכל אות נפשו אלא ושרת בכל אות נפשו שלא
מחמת חלואה הוא בא שמתייב לבא ברגל ככל ישראל (מ"ל),
גם נוכל לומר שאין סמירה ובי הדרכים ישנם בכחוב בפעם
אחד ע"ה, ובה בכל אות נפשו וגו' ושרת בשם ה' זה
המביא קרבנות עצמו, ושרת בשם ה' כלל אחיו הלויים וגו'
חלק כחלק וגו' זה ברגל, ולזה אמר רבינו בלשון דבר אחר
"עוד" לימד (לברוש): (כב) נדרים ונדבות קסם, אבל
בשלמי חגיגה ועולות ראיה משרתים כל הכהנים וחולקים בחוה ושוק וזעורות, וכן לתם הפנים אם חל שנת ברגל כדאיחא
בספרי ובסוכה: (כג) דכתיב (דה"א ט' כ"ג) המה יסד דודי ושמואל הרואה, שחלקו את הכהנים והלויים לבי"ד משפחות
וכל משפחה עבד ב' שבעות בשנה החמיל בשנת וגומר בשנת הבאה, וזו נקרא ממירה כלומר חליפין, אבל לא חלקו רק אותן
עבדות ששוו בכל שבע לא המועדות וקרבנות הכהנים עצמן:

לאקרי"י ארבעה, תתן לו הכרי חמשה (ספרי):
(ה) לעמוד לשרת. מכאן שאין שירות אלא
מעומד* (ספרי - סוכה ל"ח): (ו) וכי יבא הלוי. יכול
צבן לוי ודאי הכתוב מדבר תלמוד לומר ושרת ולא
לויים שאין ראוין לשירות (ספרי): ובא בכל אות
נפשו וגו': (ז) ושרת. לימד על הכהן שצא
ומקריב קרבנות נדבחו או חובתו* ואפילו במשמר
שאינו שלו (ספרי - צ"ק ק"ע), דבר אחר עוד לימד על
הכהנים הבאים לרגל* שמקריבין (במשמר) ועובדין
בקרבתות הבאות מחמת הרגל כגון מוספי הרגל,
ואעפ"כ שאין המשמר שלהם (ספרי - סוכה י"ה):
(ח) חלק בחלק יאכלו. מלמד שחולקין צעירות
ובבשר שעירי חטאות יכול אף בדברים הבאים שלא
מחמת הרגל כגון תמידים ומוספי שבת ונדרים
וגדבות* תלמוד לומר לבד ממכרו על האבות חן
ממה שמכרו האבות צימיו דוד ושמואל* שנקצבו
המשמרות (תענית כ"ג), ומכרו זה לזה עול אחת שבתך
ואני אטול שבתך (ספרי - סוכה י"ו): (ט) לא תלמד
שינוי טעמאות. כ"ג

אלהיה: חמישי יד כי | הגוים האלה אשר אתה יורש אותם אלמעננים ואל קסמים ישמעו ואתה לא כן נתן לה יהוה אלהיה: טו נביא מקרבך מאחיה

לקם בהיר

רשי

אלה: לה) לשון הספרי: כשחמה חס מלקך עם ה' אלקיך עכ"ל, מזה משמע שכל מה שאמר רבינו עד כאן יא מן תיבת חמים, ואח"כ אמר הכתוב תהיה עם ה' אלהיך שהוא יהיה אלקיך אי"כ אמה עמו ומלחו: לו) כן הוא הגירסא בדפוס הראשון, וכן היה לפני המפרשים הראשונים, ופירושו שרבינו מפרס את הכתוב במכוון גם אמר הקב"ה במקום ה' אלקיך שכאשר הוא עם משמע לך לא כן נתן כאשר נתן לנעננים בעבור שהוא אלקיך, וזה אינו שהוא לא נתן הכישוף והקסם לשום בריה, אלא פירושו שמה שנתן לך לדעת עמידות לא נטו לך כן באופן שהגוים עושים (ד"ר), אבל אין זו אזהרה על הכישוף לומר לא נתן לך רשות לעשות כן, שהרי תיבת נתן עבר הוא שנתן כבר ואם עתה הוא מזהו למה אמר שכבר נתן (ג"א): לו) זה פ"י פסוק הסמוך המוזכר לכאן לא כן וגו' אלא נביא מקרבך וגו', והענין הוא שאם יאמר ישראל אמת שאין לנו זריכים לידע עמידות לתקן דבר מקודם שהזכיר בה' חסד יסובבנו ולא יאונה אליו כל רע, אבל סוף כל סוף הם הגוים במדרגה גבוה ממנו שהם יודעים עמידות ע"י כישוף הנאסרה עלינו, לזה אמר שאקים לכם נביא ואורים ותומים (אזה"ח), וכן הוא בספרי, אלא שהעמידו כל דרשחם על פסוק זה בלי פסוק הסמוך, ח"ל, שמה שאמר, להם יש צמה לשאלו ולי אין לי ח"ל ואמה לא כן נתן לך ה' אלקיך, לך נמנה ואמה מניח דברי תורה ומתעסק בצטולה

אור החיים

יג. תמים תהיה עם ה' (י"ג) פירוש לפי שזרה עליו צסמוך לצל יעוון ויכסף ולצל ישאל צאוב וגו' אמר תמים וגו', פירוש כלום עעם כל הדברים הוא לדעת העמידות ולהתנהג על אשר יורו ולתקן ההסרון כאשר יוכל עשות, אם תהיה עם ה' תמים תהיה לא יחסר לך דבר ואין מה שיגיד המול עליך התקיים לרעה, וזה לך האות אצרכם שהתהלך לפני ה' הבס שהראה המול עליו שלא יוליד נתהפך וילד (שבת קנ"ו), וכפי זה תיבה תהיה נמשכת למעלה ולמטה על זה הדרך תמים

אור בהיר

ג) אינו ידוע כוונת תמים מה מלוח בזה, אם כפירוש רש"י ז"ל אל חקורו את העמידות, ממ"ג אם בדרך הימר, אדרבה אי"ה חסם הרוחה את העולה, אם בדרך חיסור הלא כבר היה עליו בפרטות. (ב) המילוק שצ"ן ב' הדרכים נראה לי שלפי דרך הא' כן פירושו, תמים תהיה צבני מיי ומזוני עם אלקיך ולא עם המול, ופי' אלקיך כפשוטו, כלומר, שבעדנו באמת, ולפי דרך הב' כן פירושו, תמים תהיה צבני מיי ומזוני כשחמה עם אלקיך ולא עם המול, ופי' אלקיך שופט שגן, ולפי"ו חסר מן הכי שואת תהיה צבנתי שבעדנו באמת, והוא מוכן מהלוח, ומה שהקדים לומר שתיבת תהיה נמשכת למעלה ולמטה הוא שייך לבי הדרכים. (א) הלא כבר אמר ואת כחועבות הגוים וגו' ובגלל וגו'. (ב) הי"ל ואמה לא מעשה כן.

כמני יקים לה יהוה אלהיה אליו תשמעו: טו ככל אשר שאלת מעם יהוה אלהיה בחרב ביום הקהל לאמר לא אסף לשמע אתיקול יהוה אלהי ואתיהאש הגדלה הזאת לא אראה עוד ולא אמות: יו ויאמר יהוה אלי הוטיבו אשר דברו: יא נביא אקים להם מקרב אחיהם כמוך ונתתי דברי בפיו ודבר אליהם את כל אשר אצונו: יב והיה האיש אשר לאישמע אלהברי אשר ידבר

רשי

לקם בהיר

מאחיה. כמוני. כמו שאני מקרבך מאחיה יקים עכ"ל, ח"ל דרשו עו"ה (לא כן) לא מעשה כן (עסוק צביטולים צהנלים וצמעה תועבות, כי הלא (נתן לך ה' אלקיך) מורה הקדושה וע"י עסק התורה באמת ולשמה אמה מולא בה אור הגנוז שאדם מביט בו מסוף העולם ועד סופה, לזה דע את התמורה מי המרת בני, ולפי כל האמור נחיישב הקושיא שקודם אמר תמים תהיה וגו' אל חקורו את העמידות בכלל ואח"כ כאילו חזר בו ואמר נביא אקים וממנו משאל: לח) ר"ל אין פ"י כמוני צמדות צמעלות וצמדברות, שהרי לא קם כמוהו, אלא מאחר שיהיה מקרבך מאחיה הוא כמוני ויקום לך תחסי להדריכס בדרך הישר ולשמעו אליו, וכן מצביא לנביא כגון אחר שמואל נביא אפילו לא יהיה גדול כשמואל יהיה כמוהו לקום תחסי (רא"ם):

אור החיים

רגליו, וכמו שדרשו ז"ל (שבת קנ"ו) צפסוק לדך יקראחו לרגלו, ואומרו נביא אקים וגו' צא להשיב סוף כל סוף כפי זה יהיו הגוים צהדרגה גדולה שידעו העמידות מה שאין כן ישראל, לזה אמר נביא אקים וגו', ואולי שכן הבין שאל כששאל צבעלה אוב (ש"א כ"ח ע"ג), כי לא חסר ה' לשאל אוב וידעונו אלא צמקום שיקום נביא אצל זולת

אור בהיר

ג) ולדרך זה מה הקשר. (ד) שלכאורה הוא היה זה שצוהר את הארץ מן המכשפות, ולמה אם כן שאל בעצמו מן צעלה אוב. (ה) ששמואל הנביא נחלק ואורים ותומים לא נלה להשיב לו. (ו) זה מעשה למחור, הם שאלו שלא ידבר ה' אליהם לא לזו א"צ צנצואה. (ז) פי' אש הדרך לדבר צנצואה צא אל הנביא והוא יגיד לו צרכיו. (ח) פי' למה למשל הזה ככל אשר

המבודדות. וה' הולך לפניו יומם פי' כשהוא במדרגה גדולה שזה רמו יומם (פי' ויהי' עמך קמא) אז וה' הולך לפניו. צעמוד הענן רמו לרות הקודש (פי' ויהי' עמך עמ פו.) דהיינו שנותן להם רוח הקודש להנחותם דרך האמת. ולילה צעמוד אש להאיר כו' פי' ואם הוא במדרגה לילה דהיינו שאינו במדרגה גדולה שגפל ממנה אז לרץ סיוע מהשי"ת שיאיר לו: חוה ויאמר משה ואהרן כו' ערב וידעתם כי ה' הולך אחרכם מארץ מצרים (להלן טו. וי) ר"ל צעמ שיהיה במדרגת ערב שגפל ממדרגתו אז לרץ לעמ דברים הנראים ממנו רוממות אל דהיינו יציאת מצרים. ויבקר ר"ל כשאתם במדרג' גדול' אז וראיתם כבוד ה' וק"ל:

ואתה הרים את פסך ונפשה ידך כו'. נראה לפרש בהקדים הפסוק (לפי ד. ט) ויאמר ה' אליו מזה בידך ויאמר מטה כו' דאיתא בגמרא (שם ק"ט) ששאל אחד לחזרו צמה ארץ וזכר טפי ולכאורה מה שאלה זאת הלא לרץ אדם לזכר בכל המצות. אך זה בלמי אפשרי שיזכר אדם בכל המצות לקיימם בכל פרטיהם ודקדוקיהם רק כשאלם נזכר במצוה אחת לעשותה בכל פרטיה ודקדוקיה המלוים זה זה הוא מקיימו לו שהשי"ת יהיה צעזערו לקיים כל המצות. חוה שאמרו מו"ל (נתיבות ו) כל הקובע מקום למפילתו כו' רמו על מצות מפילין ומפילה הוא לשון קשרי. חוה

דאמרין בגמרא (שם ו.) מלמד שהראה לו הקב"ה קשר של מפילין ר"ל המדבקות וקישור בעולמות העליונים. חוה כל הקובע מקום למפילתו פי' שהוא קובע מקום בשורש העליון למפילתו ר"ל בהתקשרותו והמדבקותו צמנות לקיימם בכל דקדוקיהם אפילו מצוה אחת כמו מפילין כנ"ל אז אלהי אברהם צעזערו שיקיים כל המצות: ח"ש הכתוב (גמדר טו, טז) וראיתם אורו וזכרתם את כל מצות ה' רמו ג"כ כנ"ל שפי' מצוה יציאת שחקיימו כתיקונה מוכו שיקייע אתכם השי"ת לקיים את כל מצותיו: חוה דשאל ארץ צמה וזכר טפי. חוה ויאמר אליו ה' מזה בידך פי' איזה מצוה אחת מחזיק בידך לזכר זה טפי. ויאמר מטה פי' שאני נזהר במדת הכנעה ושפלות מאוד מטה ר"ל הכנעה ושפלות. ויאמר השליכהו ארצה פי' מה שאתה קוצר שאתה תקנת אותה המדה לרץ אמה להשליך ארצה המתעבה הזאת שכן לרץ בני אדם כשאומרים צא' מדה והוא עומד זה במדרגה אחת הוא קוצר שכבר חייקן כל המדה הזאת והוא שלם במדה זאת ולא כן הוא אלא שרץ לעלות באותה מדה למדרגה גדול' הימנה. חוה וישליכהו ארצה יהיה לנפש פי' כיון שהתחיל לעלות ולהתגבר במדה זאת הבין שמתחילה היה לנפש ע"ד ששמעתי מאדמו"ר שרפים עומדים ממעל לו (ישעי' ו.) פי' הנדיקים נקראים שרפים ע"ש המלהצות אש משמים והדבקות שנתם והם

צריכים ללך תמיד ממדרגה למדרג' והיינו שרפים עומדים היינו הנדיקים עומדים בצמינה זאת. ממעל לו פי' שיעלה למדרגה היסוד מעלה הימנו. ומנאל הנדיק נקרא שרף ותלילה אם אינו מתקן מדומיו כראוי לפעמים יגרום בנעשיו נחשים שרופים חלילה: ויאמר שלם ידך ואחזו בנצו פי' השי"ת נתן לו עצה לאחזו ולהתחבר עם הנדיקים ע"ד שאמרו מו"ל (אצט ד. טו) היו זנו לאריות ומתמה זה מוכה למדרגת הכנעה. ישלם ידו ויחזק זה ר"ל שהתגבר והחזיק בה. והיה למטה נכפו. כפו רומו לכללות היד כמו כן רמו כאן שהבין משה רבנו ע"ה שערין לא נאל למדרגת ענווה צרטי בכל עניינים רק בכללות ענוה. ויאמר וימטה האלהים ידו (שמות י. ט) דאמרו מו"ל (מגילה נא.) כל מקום שאתה מוצא גדולתו של הקב"ה שם אתה מוצא ענוותנותו פי' דהיינו אומרים מתמה שהשי"ת הוא גדול בעליונים אינו משגיח חלילה בתחומים ולכן אמרו מו"ל צמקום שאתה מוצא גדולתו ר"ל כשהשי"ת עושה לנו ניסים ונפלאות וע"י זה נתגדל שמו הגדול אמה מוצא ענוותנותו פי' נמצא אנו רואים ענוותנותו שמשגיח בהשגחה פרטיות על עולם השפל ופיהם שוא יזכרו שחלילה השי"ת אינו משגיח על עולם השפל מתמה גדולתו

ונהפוך הוא: והנה מה שהשי"ת עושה לנו ניסים ונפלאות הוא ע"י הנדיק ע"ד שאמרו מו"ל (פסוק יד.) נדיקים מהפכים מדת הדין למדת הרחמים וחוה ומטה האלהים פי' הכנעה של הבורא ב"ה שהוא מטה עזמו להשגיח בתחומים שבה נראה ענוותנותו. ידו ר"ל זה ידו של הנדיק שהוא גורם זאת כנ"ל: ונמזר לזכור הפסוק הרם מטן דאיתא בפסוק (שמות י. ט) וימנו לפני פי' החירות לפני בעל צפון ופירש"י ז"ל הוא נשאר מכל אלקי מצרים כדי להטעותן שיאמרו קשה יראתו ולכאורה הלא ראו המצרים כל המצות שבאו עליהם ואין יטעו על ע"ז זאת. וכראה פי' ההכחזו הור' לנו דרכי ה' ויראמו דאדם לרץ להיות כל ימיו בתשובה ולהתגבר בתורתו הקדושה לשמה. חוה וישבו פי' שעשו תשובה. וימנו פי' שעשו מן התורה הקדושה שלמדו לשמה שהיא מעלת מן (פי' שירובין נד.) ולא כן הלומד שלא לשמה. לפני פי' החירות דכל העוסק בתורה נקרא כן מורין חירות ממלאך המות חירות משעבוד מלכות (פי' אצט ו. ג ויק"ר י. ג) והיינו לימוד תורה לשמה. בין מגדול וצין הים דהתורה נקראת י"ם (מדרש מהלים קד, כג פי' ויהי' ח"ל רמו.) דהיינו הנסתר של התורה נקרא י"ם (פי' אור יקר

כה. דאה זאת וזכרון לפי' חקת שהרחיב הדיבור בזה. מוכב בלחזות בנועם. כו. דאה פרשת בא ד"ה דברו (קמג.). אם ימעט ממנו החיות רשה שאינו יכול לקבל הכנעה, ולקח הוא ושכנו שיתקרב אל הצדיקים יהיה לו אחדות עמהם, במכסת נפשות פי' ואז גם הוא יהיה בחשבון נפשות הצדיקים. חוה ונגלה כבוד ד' ר"ל שהשי"ת עשה התגלות כבודו וראה כל בשר פי' ואפשר לכל אדם גם מי שהוא בכלל בשר שאינו צדיק כ"ב יכול לבא לראות את כבוד ד' ע"י החתכרות הצדיקים ואתרום, חוה יחידו דהיינו שהיה באחרות וק"ל, ועיין פרשת מצורע ד"ה א"י זאת (רלט.) "אבל אין יעשה תשובה בפרהסיא מן יבא לו איוה פניה בתשובתו ח"ו ויפסיד הכל חלילה, תקנתו שילך אצל הצדיקים השלימים ואז בודאי יציל מהפניות, כי היצה"ד אין בו כח לשלוט שם במקום הצדיקים, וגם זאת שאינו באפשר לבא לו איוה פניה בראותו מעשה הצדיקים שהוא רב מאד יחרד לבו בקרבו לאמר אין אתגאה במעשיו נגד מעשה הצדיקים", ועיין באריכות בפרשת חיי ד"ה א"י דרש"י (לח.), ועי' פרשת עקב ד"ה א"י חזיה (שע. ו.) ובסוף תרומה ד"ה וזהו (רלז.). כו. יסוד זה מבורא באריכות ברמב"ן סוף בא, ע"ש. ועיין בדראים בשרה פרשת וארא מה שמוסיף על מאמר זה. מוכב בלחזות בנועם. כח. ענין זה מבורא יותר בליקוטי שושנה ד"ה ח' תפץ (תכו.), ועי' בגליון ובלחזות בנועם, ועי' פרשת וישב סוד"ה אלה (עו.). וראה בבארות המים ר"פ משפטים שמביא יסוד זה בשם המחבר חק' ביתר ביאור על פסוק זה. ועיין בורע קודש פרשת כי תצא, שמבאר דברי המחבר חק' באריכות. ובריהם מוכבים בלחזות בנועם.

יח. עיין ר"פ בשלה (קנא.) "דרך המרבר היינו ע"י התבודדות כמברר", ועי' פרשת יתרו ד"ה א"י בחודש (קנד.) "מרבר רמו להתבודדות גדול שהצדיק מתבודד בעצמו ומרבק א"ע בו ית". יט. עי' רמב"ן סוף בא "מצוות רבות זכר ליציאת מצרים, והכל להיות לנו בכל הדרות ערות כמופתים שלא ישתכחו, ולא יהיה פתחון פה לכופר להכחיש אמונת האלהים". כ. דאה בוקן ביתו עמ"ם אבות מה שסיפר הרמ"ק מוהר"א מקאמורא ז"ע על המחבר חק'. מוכב בלחזות בנועם. כא. עיין פרשת קרח ד"ה חוה (שכא.), "ודאית את אחורי פלמד שהראה לו הקב"ה קשר של מפילין ר"ל מפילין הוא לשון החתכרות ודביקות ע"ש נפתולי נפתלתי כו' והראהו הקב"ה הקשר שיעשה קשר בין הרבקים שאנחנו מקושר בו והוא כביכול בנו שיהא הכל א' והיינו קשר של מפילין", ועי' לעיל ר"פ בראשית. כב. ברפוט שקלאוו משמיט מחיבת "פיו" עד חיבת "לתפלתו". כג. עיין בליקוטי מהר"ל פרשה זו מה שפירש על פי זה. מוכב בלחזות בנועם. כד. עיין סוף פקודי ד"ה חוה עשה לך שרף (רטו.). "ר"ל בני אדם השורפים בקדושתם וכרשפי אש התלהבותם", ובאגה"ק למה"ר זכריה מענדיל ז"ע, "ובועד כלכם אהבה גדולה עד שנראה האור בפניהם ואימתם מוטלת על הכרות ובעלי עבירות בודחים מפניהם מגורל הפחד המגיע מהם מרוב קרדתם ויראת שמים".

השל"ה ג"כ ע"ש רק לכאורה יוקשה שאמר הפסוק כי אין כה' ר"ל שאין דוגמתו הא מנינו בשראל כמון ובאמת מנינו כמה ניסים ומופתיים שעושים הנדיקים ויצוא האדם לטעות מ"ו לזה אמר המסורה אין קדוש כה' ע"ד שמפרש בליקוטי אמרים מדרש קדושים תהיו יכול כמוני מ"ל כי קדוש אני ה' קדושתו למעלה מקדושתכם (ויקרא כ"ד ט) ומפרש שם כי נדיקים דומים לפני שכינה כנר לפני אבוקה ומפרש כי מנינו חילוק בגמ' פסחים (ח' ע"א) אבוקה מקטיף קטיפי וגם אורו לאתוריו אבל נר משוך נהורא והוא ג"כ לפניו ר"ל כי חיות הבורא ז"ה לא יכול להתקיים בעולמים רק מטי ולא מטי זרעו ושזב מחמת גדול הנהירות וגם כל עולם מקבל מזכינת אתוריים מעולם העליון וז"ש אבוקה הוא אור השכינה מקטיף קטיפי ר"ל שהוא זרעו ושזב וקופץ חמיד וגם הוא לאתוריו משא"כ נר הנדיק נרין להיות אורו לפניו שידבק אל הבורא ז"ה פנים בפנים לא בחינות אתוריים ע"ד כי פנו אלי עורף כו' (ירמיה ב' כ"ה) וגם נרין להיות משוך נהורא חמיד בלי הפסק וז"ש יכול כמוני כמו הנביאות שלי מ"ל כי קדוש כו' קדושתו למעלה מקדושתכם ר"ל בשביל שקדושתו למעלה לא יוכלו לסבול העולמות ע"כ ז"ל בחינת מטי ולא מטי וגם מאיר בחינת אתוריים משא"כ האדם בחינות אלו הן חסרון אצלו ודפח"ח ע"ש.

וז"ש אף שמנינו כמה נדיקים עושים ניסים ונפלאות מ"מ אין לטעות מ"ו רק באמת אין כה' אלקינו והראיה שאף הנדיקים שעושים ניסים מ"מ אין קדוש כה' ר"ל שיש חילוק בין הקדושות ע"ד קדושתו למעלה מקדושתכם כנ"ל ודוק רק אם יוקשה לך מאין בא זה שהנדיקים עושים ניסים ומופתיים רק האמת הוא שאין הנדיקים עושים כלום רק הם מחפילים אל הבורא ז"ה ועושה

ניסים בשבילם אבל עיקר הפעולה מהבורא ז"ה ח"ש המסורה כי מי גוי גדול כו' כה' אלקינו בכל קראינו אליו.

7 רק אם תאמר ג'דעת אפקורמים שאין כבודו יתברך להשגית בעולם השפל רק ע"ו יש סחירה כמו שכתב בליקוטי אמרים חסד ה' מלאה הארץ (תהלים ל"ג ה) ר"ל באמת אין כבודו להשגית בארץ אבל באמת הוא חסד גדול שה' מלאה הארץ שמלא כל הארץ כבודו הוא באמת רק מזד חסד ואם תאמר שאינו כן רק השגתו על השמים הוא באמת גם שם אינו לפי כבודו רק מזד החסד וז"ש בהשמים חסדך ר"ל מה שאמה משגית בהשמים הוא ג"כ רק מזד החסד ודפח"ח.

והנה בנרעם אלימלך כתב כל מקום שאמה מולא גדולתו של הקב"ה שם אמה מולא ענותנותו (מגילה ל"א ע"א) ר"ל במקום שאמה רואה גדולתו כמו במזרים שראית המופתיים וגדולתו שעשה מזה מוכח השגתו בעולם השפל אף שאין זה כבודו רק הוא מזד ענותנותו ודפח"ח.

וני"ל להוסיף על דבריו שרומז ג"כ לסמור דעת אפיקורסים ור"ל כ"מ שאמה מולא גדולתו ר"ל אף לפי דעתם שגדולתו והשגתו הוא רק בשמים מ"מ גם שם אמה מולא ענותנותו כי גם שם אין כבודו כי לגדולתו יתברך אין חקר ע"ד בהשמים חסדך כנ"ל וא"כ אם משגית בשמים מזד ענותנותו כ"כ משגית בארץ מזד ענותנותו ע"ד משל המלך מדבר לפעמים עם בן כפר אף שאין זה כבודו מ"מ אם יראה עצמו לפי כבודו אין כבודו לדבר אפי' עם שר גדול ונרין להתנהג בענוה לדבר עם שרים ואין חילוק אצלו לדבר ג"כ עם בן כפר והנמשל מובן מאליו.

ועפ"ז נ"ל לפרש משרתיו שואלים ול"ו איה מקום כבודו (כאן חסר כמה אותיות מכחבי המתבר ז"ל) ושמעתי הפירוש איה מקום ר"ל בכל מקום הוא כבודו יתברך ודפח"ח וני"ל להוסיף שגרתו כאן ראיה לזה שגם בעוה"ו הוא כבודו יתברך דאל"כ רק בשמים השגתו הא באמת גם שם אין כבודו ח"ש איה מקום כבודו ר"ל איה מקום חמלא כל העולמות שיהיה לפי כבודו וני"ל שהוא באמת חסדו וענותנותו א"כ אין חילוק בין המקומות כלל ואף בעולם השפל משגית וכבודו מלא עולם ודוק היטב.

ח"ש המסורה אם תאמר לסמור דברי שאמתיו שנדיקים פועלים רק בחפילתם כנ"ל ותאמר שאין השגתו בעולם השפל מחמת שאין זה כבודו ע"ו בא לסמור ואמר מי כד' אלקינו המגביהי לשבח המשפילי לראות בשמים ובארץ ר"ל שגם בשמים אין כבודו להשגית רק משפיל עצמו מגדול ענותנותו ומשגית כמו כן משפיל עצמו לראות ולהשגית בארץ והוא מזד החסד וענותנותו ח"ש המשפילי לראות בשמים ובארץ שאין חילוק כלל שבכל מקום אין כבודו רק משפיל עצמו להשגית לגדול חסדו וענותנותו ודוק היטב.

ועפ"ז נ"ל לפרש פסוק והיה ה' למלך על כל הארץ ביום ההוא יהיה ה' אחד ושמו אחד (ויקרא כ"ד ט) ומקשה הגמ' אטו האידנא לאו אחד כו' ומתברך לא כשאתי נכתב אני נקרא נכתב בהוי' ונקרא בא"ד כו' (פסחים ג' ע"א) וני"ל הטעם כי עמה יש אומות שאין מקבלים אלקותו יתברך שאינם מאמינים השגתו בחמתו באמרים שאין כבודו כנ"ל רק אנתנו בני ישראל מקבלים עלינו אלקותו לכן אנו מכנים אותו רק בשם א"ד ר"ל אדוק שלי שאני לבד מקבל עלי אדנותו אבל שם הוי' מורה שהיה הכל כל הברואים וזה לא נמגלה עדיין כי באמת היה כל הברואים וכל האומות ואפ"ה אין מקבלים אלקותו אבל לעמיד כמי

11

כימי לאתך ממזרים אראנו נפלאות (מזכה ד' ט) ר"ל שיעשה הש"י ניסים ונפלאות בזמן הגאולה כמו במזרים וכן כתב הזהר בהקדמתו לחיקויים ע"פ והשיב ה' מזרים באניות כו' (דברים כ"ח ס"ח) ע"ש וא"כ שיעשה הש"י מופתיים וימגלה אלקותו והשגתו בחמתו וכל הארנות יקבלו עליהם עול מלכותו יתברך או ימגלה השם הוי' ז"ה שהיה כל הברואים ובאמת כל הברואים יודו לזה ויקבלו עול מלכותו ח"ש והיה ה' למלך על כל הארץ ר"ל בזמן הגאולה שימגלה אלקותו והשגתו בארץ ובעולם השפל ע"י מופתיו שיעשה ועי"ז יקבלו כולם עול מלכותו עליהם ח"ש והיה ה' למלך על כל הארץ אז ביום ההוא יהיה ה' אחד ושמו אחד כי יאמרו כולם שם אד' שיקבלו כולם אדנותו וגם ימגלה ויהיה ראוי להקרא בשם הוי' ז"ה כי ימגלה פרושו שהיה את הכל ובאמת כולם יענו ויאמרו ה' אחד יה"ר שיהיה במהרה דימינו אמן:

פרשת בא

ויאמר כו' בא אל פרעה כו' למען שימי אותותי אלה בקרבו. נודע מ"ש בשל"ה והוא מהזהר כי פרעה ידע משם אלקים גי' הטבע אבל משם הוי' ז"ה לא ידע ח"ש למען שימי אותותי אליה בקרבו כי באותיות אלו נרמז שם הוי"ה ז"ה בכל אות כי אות א' נורחה יו"י גי' כ"ו למד נורחה כ"ו וגם ה' יש לה ג' מילואים וסימנים יה"א גי' י"ו ואות ה' נורחה ד' ו' גי' יוד הכל גי' כ"ו ור"ל למען שימי כו' לגלות לו שמי הוי' גם נ"ל כי אליה גי' ל"ו וכן שם הוי' כשחזיר ההסין כ"א ד"ו גי' ג"כ ל"ו והנה כתב בליקוטי ראובני בשם האר"י ז"ל כי פרעה היה לו אחיזה באותיות י"ס מאלקים ח"ש למען שימי אותותי אליה לנרף שם אלקים ע"ש ודפח"ח.

יח א וישמע יתרו כהן מדין חתן משה א ושמע יתרו רבא דמדון חמיה

לקט בהיר

רש"י

א אין פירושו מה שמע ומה לא שמע, שהלא הכתוב העיד ששמע את כל וכו', אלא מאחר שאמר הכתוב את כל אשר עשה וכו' כי הוציא וכו', הרי שחן מציאת מזרים שמע עוד אשר עשה ה' (וחסר וא"ו של וכו' הוציא, שאל"כ אלא כי הוציא הוא פירושו של את כל אשר עשה, לא היה לו להזכיר פעם שנית "ישראל" ולהשמיט את משה, היל"ל כי הוציאם ה' ממזרים - מחדש"א), ולזה אמר הכתוב ויקח וכו' ויבא וכו', א"כ מה זה דבר ששמע חן מהיציאה אשר הכריע דעמו לבוא אל המדבר לדבק בעם ישראל (רא"ם: ב) במכילתא (וכן הוא בגמ' ח"ל, מלחמת עמלק שמע שהיא כתובה בלדו (פי' דרש סמוכין) דברי ר' יהושע ר' אליעזר אומר מתן תורה וכו' רבי אלעזר אומר

קריעת ים סוף שמע וכו' ששערה שנקרע ים סוף נשמע מסוף העולם ועד סופו שנאמר וכו' ושמע וימם לבבו ולא קמה עוד רוח בליש מפניכם עכ"ל, ורש"י ז"ל דעת ב' התנאים ולא אמר "דבר אחר" כמנהגו, משום שסובר שאין פלוגתא אלא מר אמר חדא ומר אמר חדא, ולא הביא דעת מ"ה השלישי שאמר מתן תורה שמע, הגם שרש"י בעצמו סוהם כמה פעמים כמ"ד יתרו אחר מ"ה ב"ה, אעפ"כ מאחר דפליגי תנאי השמיטו (ב"ל), וטעם ר' יהושע שמלחמת עמלק הכריעו לב"ה, אפשר שירא לנפשו שלא יארע למדין כמו שאירע לעמלק והוא ברוכס (ובאמת כן אירע להם) לזה עזב אותם (ז"י), או אפשר שכל מה שאירע לפרעה ולמזרים אפשר לחלום שהיתה על רשעתם ועל מרדוהם נגד הקב"ה, אבל מעשה עמלק מעיד על חובת ישראל ומשה, לזה חשק לדבוק בהם, ולסברא זו יש ראיה מלשון הכתוב שאמר עשה אלהים למשה ולישראל עמו (אוד"ח: ג) רבו הפירושים על מאמר זה, ומה שאספתי ולקטתי בעהש"ה הוא ע"ה: אין פי' נקראו לו שני דורו קראו לו כן, אלא החורה הק', פי' ז' שמות אלו נמצאים לו בחורה מפוזרים, פעם שם זה ופעם שם זה, ושם העלם שלו לא נכתב כלל אלא ולכהן מדין שבע בנות, וכשכתב הכתוב את החורה מוארו ב' שמות, כי בליש הזה היו כל ה' מוארים, וכולם מפורשים במכילתא, ורש"י לא הביא אלא ג' מהם לדוגמא, וכמו שעשה בפי' ישב כל מה שאירע ליעקב אירע ליוסף והביא ב' וגי' דברים לדוגמא, והשאר עיין במדרש (ואפשר שהמדפיס השמיט מיב"ג וגי'), ואחר ההלכה הזאת אין עוד קושיא היאך אפשר לומר מאמר שנמגייר הוסיפו לו אות, הלא כל עצמו של יתר לא נקרא אלא על מה שיתר פרשה אחת זה היה מאמר שנמגייר (כן הקשה הלבוש), אין קושיא, שבשעת כתיבת החורה פעם כתב שמו יתר שהיה בו מדה זו שיתר פרשה אחת ופעם קראו יתרו שחן ממדה זו היה בו עוד מדה שנמגייר, וכשמואלו בשם יתרו מודיע לנו בזה ב' דברים שיתר פרשה וגם שנמגייר, ולפי"ז לא יקשה קושיית הרא"ם שממ"נ קודם שנמגייר לא היה לו שם יתרו ואחר שנמגייר לא היה לו שם יתר

אור החיים

יח א. וישמע וגו'. לריך לדעת לאיזה ענין יחסו צייחוס כהן מדין שאין זו מעלה אלא ירידה ומן הראוי ראשונה לא חזרונה, ואולי כי יכוון שבה האיש באומרו כהן מדין לומר שהגם שהיו לו ב' בחינות הרמוזות בכהן מדין שהם היוהו ראש למדין ואדוק לעבודה זרה"א) אף על פי כן עשה ב' דברים נגדיים והפכיים לב' ענין

אור בהיר

א) מלך וסומה

דמשה ית כפ די עבד יי פמשה וישראל עמה ארי אפיק יי ית

רש"י

לקט בהיר

היה יתרו מתכבד במשה הני חותן המלך"י, ולשעבר היה משה חולה הגדולה בחמיו, שנאמר (ד"י"ח) וישב אל יתר חותנו (מכיל): למשה ולישראל. ה' שקול משה כנגד כל ישראל (ס"ט): את כל אשר עשה. להס' בירידת המן' ובבאר ובטמלק: כי שני נסחאות עשה אלהים

ואין כאן אלא ו' שמות, אבל לפי האמור אין קושיא, גם אין סמירה לרש"י כמה שפירש כאן טעם יתרו שנמגייר רב"ש בהעלותך אמר טעם יתרו שיתר פרשה, שיעקר החומר בשם יתרו הוא מה שיתר אלא שיתוסף בו עוד מואר, לזה כאן שמעב יתר וגם יתרו לא אמר אלא מה שנתוסף, אבל שם שלא משב אלא יתרו אמר עיקר הטעם, ואין זה כמו אצרכם

ואברהם, שעל שמו היה אברהם ועשה נשמה עמו שמו לאברהם ואין עוד אברהם, וממלא שדייק רש"י בלשונו לכשנמגייר ולא אמר כשנמגייר, שלא בשעה שנמגייר הוסיפו לו, אלא בשביל אותו זמן שנמגייר. ואפשר להסיף טעם על זה ולומר בלשון אחר קצת, שה"כ בני דורו קראו אותו בכל ז' שמות הללו, אך דבר ידוע הוא ששמו של אדם אשר אביו נותן לו שדרשו ומקורו ממקום גבוה הוא, והוא כמו רוח נבואה שניתן בדעתו לקרות שם בנו כשם נפשו, וזה לא רק לנביו ישראל, אלא יהיה מי שיהיה הקורא, כגון עגלון מלך מואב לרות בתו, או בפיא בת פרעה למשה או מרם לאברהם בנו עליזן וגבוה מאד, לא ולמד מה שאמרו חז"ל בזה"ק בסיונת חובת משה, ולפי"ז היו כל ה' שמות רוח נבואה, והעידו על זה חז"ל במכילתא, וגם בדרך זה נמיישו כל הקוסיות ממש באופן שכתבנו, ודרך זה יהיה נטוה לדרך דרוש או רמז או סוד, אבל פשטיות דברי רש"י הם כמו שאמרנו בלי ספק, ואח"כ הקשה רבינו כמקשה על עצמו שאמר ז' שמות הלא בפי' בהעלותך אמר הכתוב ויאמר משה אל חובב בן רעואל המדיני חותן משה, א"כ ממ"נ מי הוא חותן משה, חובב שדיבור אליו, א"כ רעואל אביו אינו חותן משה, ובפי' שמות כתיב ותבאנה אל רעואל אביה, וזה יכריעך לומר שרעואל הוא חותן משה וחובב שדיבר משה אליו הוא גיסו של משה בנו של רעואל חותנו, לזה אמר שלא כן הוא, כי אין להכחיש פסוק מפורש בשופטים מבני חובב חותן משה (ורש"י לא מתקן מה יהיה עם רעואל, ואפשר שרעואל המדיני היה אביו של רעואל סתם), והיא אומרים סוברים מכת קושיא זו שה"נ לא נכתב בחורה רק ו' שמות לחותן משה ורעואל אביו היה: ד) חותן משה או חותנו אין שום שילוק בנייהם ופירוש אחד להם, אבל מיותר הוא בין כאן ובין שם, ודאי שבא להדגיש ולפאר יתוסף זה, לזה שם שהמדובר במשה שהכתוב מספר שבש אל יתר הוסיף חובת חותנו לומר שמשה היה מחפאר ומייחס עצמו שיש לו חותן כזה להראות לנו ענותנותו ומדת השתוות שלו, וכאן שהמדובר מיתרו ששמע גדולו של משה ובה אליו הוסיף לומר חותן משה, לומר ששמעו של משה היה הולך וגדול בכל העולם עד כדי כך שיתרו שהיה כהן מדין היה מחפאר עצמו ביותו של משה, ולזה חיבך אחר דיבור זה מפרש רש"י למשה ולישראל שקול משה וכו', הגם שאינו כסדר הכתוב, לפי שהוא חסלוס מאמר זה שמספר ג דולח משה רב"ה (רא"ם: ד) הלא לא היו כאן דברים שעשה הקב"ה למשה לבדו ולישראל לבדם, אלא כל מה שעשה עשה לישראל ומשה בתוכם, ולמה הוציאו מן הכלל (רא"ם), אבל מאומרו בשירה אז ישיר משה ויני ישראל אין קושיא, לפי ש משה אמר פסוק אחד והם ענין אחריו (בח"י): ו) מדאמר את "כל" אשה, הרי ששמע דברים הרבה ואח"כ אמר כי הוציא

אור החיים

בו חידוש ומעלה גדולה באמור כן גוי א' לקובצו בחורה אלא באמלעות מה שקדם ליחסו בשם כהן מדין דבר גדול הוא שבכה אומה אחת מהם ובהם יעיד על כי הכל יפלה פיהם. עוד טעם אומרו כהן מדין לומר באמלעות כן השיג לדעת כל אשר עשה ה', כי לאנשים הגדולים יתגלה ויודע הכל בלדק

אור בהיר

ב) פירוש גדולי המלכות. ג) מה מרבה כתיבת כל.

רעב שמות יח יתרו

מִשֶׁה אֶת־צִפְרָה אִשְׁתּוֹ מִשֶׁה אַחֵר שְׁלוּחֵיהֶּ: וְאֵת שְׁנֵי בָנֶיהָ אֲשֶׁר שָׁם הָאָחֵר גֵּרְשָׁם כִּי אָמַר גֵּר הָיִיתִי

אונקלוס

חמוריה דמשה ית צפרה אתת משה בתר דפסרה: ג ית תרין בנהא די שום חד גרשם ארי אכר דרר הויתו בארעא נוקראה:

לקט בהיר

העיקר וגדולה מכולם (ופשוט הוא שאין הפי' גדולה פעולה ועבודה גדולה, כי אין לפניו יחבדך גדול וקטן) שאם לא יליאחם אין מקום לשום טובה, לזה חשב גם זאת ופירטה לבדה, אבל הזכירה לבסוף שרק אחר כל הטובות יש ראה שגם יליאח מלרים היתה לטובת ישראל, כי בלא זה אפשר היה לומר שפחזתו ורשעתו של פרעה גרמה יליאח מלרים לשלם לו נמולו (אדה"ח), וחוקן הענין הוא להגיד ולומר שהגם שעזב יתרו ויטעל ע"ז שלו זה לו כמה וכמה שנים, כי צפעס ראשון שבא משה אליו גרשו הרועים נטחיו משום נידוי, לא מפני זה וזו ממקומו, עד ששמע השונתם ומעלתם של ישראל אזל הקב"ה הן לדבק בהם (מ"ל): ח רצונו לפרש חובתם שלחם שפירשו ששלח משה אותה, ולאפוקי מהיש אומרים שהביא רצונ' ע"ל שפירשו היא שלחה למשה דורונו, שהענין תחמ"ש זאת, כי מה ענין דורונו לבאן, אלא שהכחוב מ'חנל, לפי שאמר ויקח את נפשה ונפ' שמות ראינו שהלכה עם בעלה למלרים (במ"ח), גם לאפוקי שלקח אותה יתרו מלמלרים אחר שלוחיה אחר ששלח אותה עם בעלה, והיתה זאת קודם יליאח מלרים, ועמה הלכה עם יתרו אל המדבר, זה אינו, שנחללה מאי קטבור ששלחה ולנסוף שלקחה (ב"ב): ט ההכרח שאהרן נתן לו ענה זה בדרך הוא מ' טעמים, מלא

דש"י

(ב) אחר שלוחיה. " כשאמר לו הקב"ה במדין (י"ט) לך שוב מלרים, ויקח משה את אשתו ואת בניו וגו' וילא אהרן לקראתו" ויפגשוו בבר האלהים, אמר לו מי הם הללו, אמר לו זו היא אשתי שנשאתי במדין ואלו בני, אמר לו והיכן אחי מוליכן, אמר לו לשלם לו נמולו (אדה"ח), וחוקן הענין הוא להגיד ולומר שהגם שעזב יתרו ויטעל ע"ז שלו זה לו כמה וכמה שנים, כי צפעס ראשון שבא משה אליו גרשו הרועים נטחיו משום נידוי, לא מפני זה וזו ממקומו, עד ששמע השונתם ומעלתם של ישראל אזל הקב"ה הן לדבק בהם (מ"ל): ח רצונו לפרש חובתם שלחם שפירשו ששלח משה אותה, ולאפוקי מהיש אומרים שהביא רצונ' ע"ל שפירשו היא שלחה למשה דורונו, שהענין תחמ"ש זאת, כי מה ענין דורונו לבאן, אלא שהכחוב מ'חנל, לפי שאמר ויקח את נפשה ונפ' שמות ראינו שהלכה עם בעלה למלרים (במ"ח), גם לאפוקי שלקח אותה יתרו מלמלרים אחר שלוחיה אחר ששלח אותה עם בעלה, והיתה זאת קודם יליאח מלרים, ועמה הלכה עם יתרו אל המדבר, זה אינו, שנחללה מאי קטבור ששלחה ולנסוף שלקחה (ב"ב): ט ההכרח שאהרן נתן לו ענה זה בדרך הוא מ' טעמים, מלא

אור החיים

חוקן משה מלא עשות ככה שהלך להר האלהים וגו' שהניחוהו מיראחו של משה כי נפלה אימתו על כל העמים, אבל זולת זה היו מונעים אותו מלכת לכפור באמונתם ומה גם שחשדו היה בעיניהם"י, והמלא שכל אומה תחייב מיתה לכופר באמונתם, ולמד היות יתרו חותן משה היא שעמד לו, ואולי שירמזו עוד כי הגם שהיה ליחרו כינוי של גדולה ליקרות כהן מדין מאם בכינוי זה ולקח לו כינוי חותן משה, והוא אומר ויקח יתרו ומה לקח מהב' יחוסין שיחסו הכחוב בחחילה, חותן משה לא כהן מדין:

אחר שלוחיה. טעם שהולך לומר אחר שלוחיה, גם דקדק לומר לשון שלוחין"י, חולת דברי רבותיו ז"ל (שם) שכחתי צפסוק את כל אשר עשה וגו' (י"ג) נראה לומר כי משה גרשה כשראה שהיה עסוק במלחמת שלוחותו יחבדך לא ידע שיעור

אור בהיר

ובפרט חותן משה ודאי מיותר. (יב) פירוש הגם שלא ידעו בכיורו שהולך לכפור, משדו אותו ממעשי הקודמים. (יג) ולא אמר אחר עזבה, או אחר הן מאתה. (יד) שימרו מנע אותה מליך עם משה. (טו) ואם היה יתרו מנעלי גאווה, לא היה עושה

אונקלוס

יִשְׂרָאֵל מִמִּצְרַיִם: וַיִּקַּח יִתְרוֹ חֵתָן

רעא שמות יח יתרו

וכי' והוא רק דבר אחד, ועוד פתח במשה וישראל ונשם אלהים וקיים בישראל לבדם ונשם הוי"ה, והיל"ל כי הוי"ה מלרים, א"כ בהכרח לומר שחקר הוי"ה וכי הוי"ה, ופירושו שחוק מליאח מלרים אשר נכלל בחוכו כל המכות נסים ונפלאות שעשה שפטים במלריים חוק מזה שמע שעשה ישועות וטובות לישראל, וזהו שהוסף רש"י מינה, להס"י להדגיש דבר זה שהכוונה במאמר הוא מה שעשה להם, ולזה הפך הסדר לפרש קודם למשה ולישראל ואח"כ את כל אשר עשה והגם ששיטת רש"י הוא שגם קריעת ים סוף היה לטובת ישראל כנ"ל, מנא ושייר, שהלא יש דברים חוק מאלו כגון נמינת המורה ואלו והענינים וכו', אלא ודאי מנא ושייר: ז) שהרי סוף כל סוף גם יליאח מלרים הלכה וטובה היא לישראל, ואדרכה היא

לקט בהיר

אור החיים (זכחים קט"ז). באיזה מהשמועות נרגש מהם אמרו קריעת ים סוף ומהם אמרו מלחמת עמלק, וזה מהאיש (לדבריו"י). ולדברי האומר מלחמת עמלק ממה שסמך לו וישמע, זה יגיד כי לא הספיק לו כל מה ששמע מהנפלאות כי יתלכ שהסובב הוא פחזתו של פרעה שהתרים כנגד שלוחו של מקום לא לזורך הללתי ישראל כי לא היה ה' עורר כל כך בשבילם וכפי זה אין צטחון לישראל מעמים אשר יקומו עליהם לזה אמר הכחוב ששמע מלחמת עמלק, וכבר הפליאו רבותיו ז"ל (מכילתא) לומר מה עלמה המלחמה הארורה. ונראה לפרש לדרך זה אומר כי הוי"ה פירוש ללד ששמע כל אשר עשה ובכלל זה מלחמת עמלק בזה הדיק כי כל המופתים לא היו אלא למעלה ולחיבת ישראל (להוי"ה) ובשבילם עשה כל אשר עשה ושמיעת עמלק יגיד. עוד יראה באומר כי הוי"ה לסמוך אחריה הגדת קיחת יתרו את נפורה וגו' על דרך אומרים ז"ל (שמו"ר ד') כי אמר יתרו למשה למה אחי מוליך אשהך וכי אמר לו עתידין ישראל לקבל החורב על הר סיני ולא יהיו בני בכלל אמר לו לך לשלום וכי' עד כאן, ולזה אמר הכחוב כי הוי"ה ויקח וגו' לקיים דברו:

אור החיים

אור החיים (זכחים קט"ז). באיזה מהשמועות נרגש מהם אמרו קריעת ים סוף ומהם אמרו מלחמת עמלק, וזה מהאיש (לדבריו"י). ולדברי האומר מלחמת עמלק ממה שסמך לו וישמע, זה יגיד כי לא הספיק לו כל מה ששמע מהנפלאות כי יתלכ שהסובב הוא פחזתו של פרעה שהתרים כנגד שלוחו של מקום לא לזורך הללתי ישראל כי לא היה ה' עורר כל כך בשבילם וכפי זה אין צטחון לישראל מעמים אשר יקומו עליהם לזה אמר הכחוב ששמע מלחמת עמלק, וכבר הפליאו רבותיו ז"ל (מכילתא) לומר מה עלמה המלחמה הארורה. ונראה לפרש לדרך זה אומר כי הוי"ה פירוש ללד ששמע כל אשר עשה ובכלל זה מלחמת עמלק בזה הדיק כי כל המופתים לא היו אלא למעלה ולחיבת ישראל (להוי"ה) ובשבילם עשה כל אשר עשה ושמיעת עמלק יגיד. עוד יראה באומר כי הוי"ה לסמוך אחריה הגדת קיחת יתרו את נפורה וגו' על דרך אומרים ז"ל (שמו"ר ד') כי אמר יתרו למשה למה אחי מוליך אשהך וכי אמר לו עתידין ישראל לקבל החורב על הר סיני ולא יהיו בני בכלל אמר לו לך לשלום וכי' עד כאן, ולזה אמר הכחוב כי הוי"ה ויקח וגו' לקיים דברו:

אור בהיר

ד) שלחורה למה הוי"ה את משה מכלל כל ישראל. (ה) ואם כן יהיה פירוש למ"ד של משה בשביל משה ובשביל ישראל, כלומר משום חובתם. ז) פירוש שפלאו ונדלו ישראל מהמכות, שלא שלטו בהם. ז) שאם לא כפייושו, הלא הוא דבר נוסף על כל אשר עשה, והיה לו לומר וכי הוי"ה, אלא ודאי שהפירוש באשר שמע כל הפרטים אשר עשה, הדיק כי הוי"ה. (ח) פירוש קריעת ים סוף שבה נתחם וגמר הוי"ה. (ט) ונדגש מינת ישראל, חה המשך במנונים, אחר שסדר מלחמת עמלק אמר וישמע יתרו, פירוש מלחמת עמלק, וזה הדיק שאם כל אשר עשה וגו' היה כדי להוי"ה ישראל דוקא, ולא כדי לרבות את מלרים. (י) ולזה הגם שהיה יליאח מלרים בכלל כל אשר עשה, הוי"ה מכלל, כדי לסמוך אליו ויקח. (יא) הלא ממנו דיבר, והיה די לומר ויקח את נפשה,

תקי

תהלים צח

תרגום

וּזְרָע קִדְשׁוֹ: כ הוֹרִיעַ יְהוָה יְשׁוּעָתוֹ לְעֵינֵי
 הַגּוֹיִם גְּלֵה צַדִּיקְתּוֹ: ג זָכַר חֲסֵדוֹ | וְאִמּוֹנָתוֹ
 לְבֵית יִשְׂרָאֵל רְאוּ כָל־אֲפְסֵי־אָרֶץ אֵת
 יְשׁוּעַת אֱלֹהֵינוּ: ד הִרְיֵעוּ לַיהוָה כָּל־הָאָרֶץ
 פָּצְחוּ וּרְנְנוּ וּזְמְרוּ: ה זָמְרוּ לַיהוָה בְּכַנּוֹר
 בְּכַנּוֹר וְקוֹל זְמֵרָה: ו פַּחְצִצְרוּת וְקוֹל שׁוֹפָר
 הִרְיֵעוּ לִפְנֵי | הַמֶּלֶךְ יְהוָה: ז יִרְעֵם הַיָּם
 וּמְלֵאוּ תֵבֶל וַיִּשְׁבִּי בָּהּ: ח נְהַרְוֹת יִמְחָאוּ
 זְמֵרָא: ו פַּחְצִצְרְתָא וְקַל שׁוֹפְרָא יִבְיֹו קִדְם מְלָפָא יי: ו יְכַלִּי יִמָּא וּמְלִיָּה תֵבֶל וְכַל דְּרִין
 עֲלֵה: ח נְהַרְוֹתָא יִמְחֹן פְּפִיָּא פְּחָדָא טוּרְיָא יִרְנְנוּ:

רש"י

(ח) נהרות ימחאו כף. הנמלים דברו בלשון שהלחן שומעם, לא שיהא להנרות כף, אלא ללשון שמחה

מצודת דוד

מצודת ציון

(ב) הודיע. טרם בוא התשועה פרטמה על ידי הנביאים, ועתה גלה צדקתו לעיני כל: (ג) זכר. ה' זכר לישראל את החסד שהבטיח באמונתו: אפסי ארץ. היושבים בקצוי הארץ: (ה) בכנור וגו'. רוצה לומר בכנור לבד, גם בכנור עם קול זמרה יחד לבסם את הקול: (ז) ירעם. ישמע קול דעם לשמחה: ומלואו. הבריות הממלאים אותו: (ח) ימחאו כף. יכו כף אל כף כדרך

אבן עזרא

כמו וחושע לי זדועי (ישעיה סו ה). וטעם זורוע קדשו שהיא נטויה ותגיעה למקום חפצו. אולי זה המזמור על ביאת הגואל: (ב) הודיע. לשון עבר והער גלה צדקתו, ומה היא הצדקה, זאת היא: (ג) זכר, כל אפסי ארץ. כנגד מקומות הישוב שהם שבעה גבולות בצפון ואחר בדרום: (ד) הדיעו.

רד"ק

(ב) הודיע. חצי הפסוק האחרון הוא פירוש חצי פסוק הראשון: (ג) זכר. האמונה שהיה לו עם בית ישראל להוציאם מן הגלות, זכר להם והוציאם לעיני כל, זהו וראו כל אפסי ארץ. ולכן (ד) הדיעו דה' כל הארץ. אפילו האומות יש להם להריע ולשמח בישועת ישראל, כי תהיה חשועה לכל העולם, שלא תהיה

מדרשי חז"ל

(ג) ראו כל אפסי ארץ וגו'. אימתי ראו כל אפסי ארץ את ישועת אלהינו, בימי מרדכי ואסתר. (מגילה יא). זכר חסדו ואמונתו לבית ישראל. זכר חסדו זה אברהם שנאמר: וחסר לאברהם, ואמונתו זה בית יעקב שנאמר: נתן אמת ליעקב, לבית ישראל ישראל סבא. מי היה ביתו של

תקי

תהלים צח

תרגום

מִקִּדְם יי אָרוּם אָתָא
 לְמִדְן אָרְעָא יִדְוּ תֵבֶל
 בְּצַדִּיקְתָּא
 עֲמִיָּא
 בְּתַרְצִצְתָּא: א יי מֶלֶךְ
 זִוְעוּן עֲמִיָּא דִּי שְׁכֵנְתִּיָּה
 שְׂרָיָא בִּינֵי כְּרוּבָיָא זִזְעוּ
 אָרְעָא: ב יי בְּצִיּוֹן רִבָּא

תקיא

תהלים צח צט

תרגום

כָּף יֶחֶד הַדִּים יִרְנְנוּ: ט לִפְנֵי־יְהוָה כִּי בָא
 לְשֹׁפֵט הָאָרֶץ יִשְׁפֹּט־תֵבֶל בְּצֹדֵק וְעַמִּים
 בְּמִישָׁרִים: פ צַט אִיְהוָה מֶלֶךְ יִרְנְנוּ עַמִּים
 יֹשְׁבֵי כְּרוּבִים תִּנּוּט הָאָרֶץ: ו כִּי יִהְיֶה בְּצִיּוֹן

רש"י

וסלוח: (ב) ירגזו עמים. מדבר במלחמת גוג ומגוג, ולא ירגזו עמים, כענין שנלמד (זכריה יד יג) ואלם סהיה המנפה וגו': תנוט. לשון נטיו רגלי (לעיל עג ט):

מצודת ציון

מצודת דוד

לשמח. כמו יען מחאך יד (ישעיה סו ו): א) ירגזו. ענין השמחים, והוא ענין מליצה להורות על רוב השמחה: יחד. כל ההרים ירגזו יחד: (ט) לפני ה'. השמחה תהיה לפני ה' על כי בא לשפוט: במישרים. במשפט הישר כדאוי לכל אחר ואחר: (א) ה' מלך. כאשר התגלה מלכותו ירעדו העמים סביב ארץ ישראל: יושב. מלפני היושב על הכרובים שעל הארון תהיה הארץ נוטה לנפול, רוצה לומר ליושבי הארץ תאחו לחללה: (ב) ה' בציון. ה' אשר מעונתו בציון הוא גדול ורם על הכל, וממנו יתדרו:

אבן עזרא

(ט) לפני. הכל ירגזו בבואו לשפוט הארץ (א) ה' מלך ירגזו עמים. מלת מלך חשרת אחרת, מלך יושב הכרובים: תנוט הארץ. כמו תרעש, ואין חבר לו. וטעם ירגזו עמים, הם הרשעים: (ב) ה'. בעבור שהזכיר יושב הכרובים, הזכיר כי מעונתו בציון:

רד"ק

כמו שנאמר ויכו כף: (ט) בצדק ובמישרים. יהיה משפטו, ויהיה הטוב לצדיקים והרע לרשעים: (א) ה'. למעלה אמר ה' מלך תגל הארץ, ואמר למעלה ה' מלך אף חכון תבל כל תמוט: והנה אמר ירגזו עמים. תנוט הארץ. ואמת הוא הכל, כי ירגזו עמים ותנוט

מדרשי חז"ל

נוהגין כן אלא בשער מורח ובהר הבית בלבד, אמר רבא ואיתמא רבי יהושע בן לוי: מאי קדא, רכתוב: בתצורות וקול שופר הריעו לפני המלך ה', לפני המלך ה' הוא רכענין הצורות וקול שופר אבל בעלמא לא. (ר"ה כז). א) ה' מלך ירגזו עמים וגו'. אין מזכירין מלכות זכרון ושופר של פורענות, אבל אם בא לומר מלכות זכרון ושופר של פורענות של עובדי כוכבים אומר. מלכות כנון, ה' מלך ירגזו עמים. (שם לב:).

ה' מלך. "וישרנה הפרות כדרך על ררך בית שמש", מאי ושרנה הפרות בדרך, אמר רבי יוחנן משום ר"מ: שאמר שירה. ומאי שירה אמר, א"ר יוחנן משום ר"מ: או ישיר משה. רבי אלעזר אמר: ה' מלך ירגזו עמים וגו'. (ע"ז כד:).

נושאי הפרק

(א"כ) הופעת ה' כמלך על הכל.
 (ג"ה) הודאת לכבוד ה' אלהינו.
 (ו"ט) התיחסות ה' לקרוביו הקדושים.

תקוב

תהלים צט

גָּדוֹל וְרַם הוּא עַל-כָּל-הָעַמִּים: גִּידוֹ שְׁמֹךְ
 גָּדוֹל וְנוֹרָא קְדוֹשׁ הוּא: דַּעֲזוּ מַלְכֵּי מִשְׁפַּט
 אֱהָב אֶתְּהָ כּוֹנֵנֶת מִיִּשְׂרָאֵל מִשְׁפַּט וְצַדִּיקָה
 בִּיעֲקֹב | אֶתְּהָ עֲשִׂית: הַרְוֵמֹמוֹ יְהוָה
 אֱלֹהֵינוּ וְהִשְׁתַּחֲוּוּ לַהֵדֶם רַגְלָיו קְדוֹשׁ הוּא:
 וּמֹשֶׁה וְאַהֲרֹן | בְּכַהֲנָיו וְשִׁמְוֵאל בְּקִרְאֵי
 מִקְדְּשֵׁיהָ קְדִישׁ הוּא: וּמֹשֶׁה וְאַהֲרֹן בְּכַהֲנָיו דְּמִסְרוּ נַפְשֵׁיהֶן
 כְּמוֹל עֲמָא דְיֵי וְשִׁמְוֵאל

תרגום

וְרַמָּא הוּא עַל כָּל
 עַמִּימָא: גִּידוֹן שְׁמֹךְ
 רַבָּא וְדַחִילָא קְדִישָׁא
 הוּא: דַּעֲזֻשְׁנֵיהָ דְּמַלְכָּא
 וְדִינָא דְחַס אֶת
 אֶתְקִינְתָּא תְּרִיצוּתָא דִּינָא
 וְצַדִּיקָתָא בִּיעֲקֹב אֶת
 עַבְדֵּיהָ: הַשְׁבַּחוּ קְדִישׁ יְיָ
 אֱלֹהֵנָא וְסַגִּידוּ לְבֵית
 כְּמוֹל עֲמָא דְיֵי וְשִׁמְוֵאל

תרגום

אֲמַטְוֵלְהוֹן צִלֵי קְדִישׁ יְיָ
 הִד אֲכַתְה עֲלֵמָא דְעִלּוֹ
 בְּשִׁמְיָהּ מְצִלִין קְדִישׁ יְיָ
 וְהוּא עֲנֵי יְתָהוֹן: וְבְעַמְרָד

תהלים צט

שְׁמוֹ קְרָאִים אֶל-יְהוָה וְהוּא יַעֲנֵם: וְבְעַמְרָד
 עֲנֵן יְדַבֵּר אֲלֵיהֶם שְׁמֵרוּ עֲדוּתֵי וְחַק נֶתָן

רש"י

מישרים. פשרה ושימת שלום בין אנשים כוננת, כלומר כי מראה תמור שונאך רובך וגו' (שמות כג ה), כי מפגע שור לויך (שם שם ד), ומי הוא שיראה אם שונאו גומל לו מסד שלא ידכנו לנו לחנקו ולנשקו. פנמומא: (ו) בעמוד ענן ידבר

רש"י

קדושתו, כי הלא משה ואהרן היו מהגדולים ומהמיוחדים בקוראי שמו: קוראים. הם היו קוראים לה' והוא היה עונה להם: (ו) בעמוד ענן. עם עמוד הענן בא ודבר עליהם על אשר שמרו עדותיו והחוק אשר נתן להם:

רש"י

אין שמואל עמהם, כמו וישם דמי מלחמה בשלום (מ"א ב ה) שב אל יואב לברד ולא עמשא, וכמוהו רבים. וטעם לאמר על משה ואהרן שהם שומרי ערותיו, בעבור היותם אמצעיים בין השם ובין ישראל, והערות והחקים שנתן להם השם שמרום לאמרום כן לישראל, ולא יוסיפו ולא יגרעו, וזה הוא שכתב, כי אין צורך לזכור עליהם ששמרו התורה:

רש"י

תחלה ששימש שבעת ימי המלואים: קוראים א"ל ה'. האל"ף נחה, וכן חוטאים אל ה' (ש"א יד לט): (ו) בעמוד. טעמו על משה ואהרן: שפרו עדותיו וחוק נתן למו. משה ואהרן שמרו העדות והחוקים שנתן

רש"י

ומאן אינון משה ואהרן שנאמר: משה ואהרן ככהניו ושמואל בקראי שמו. (ברכות לא.) משה ואהרן בכהניו וגו'. שקל הכתוב שלשה קלי עולם כשלישה חמורי עולם, לומר לך ידובעל כדורו כמשה כדורו, בן כדורו כאהרן כדורו, יפתח כדורו כשמואל כדורו, ללמדך שאפילו קל שבקלין ונתמנה פרנס על הצבור הרי הוא כאכיד שכאכידים. (רי"ה כה:).

רש"י

רש"י רב נחמן לרבי יצחק, מאי דתיב יהי כאשר וקן שמואל, ומי סיב שמואל כולו האי. והא בר ג"כ הוי, דאמר מר מת בן ג"כ שנה זהו מיתתו של שמואל הרמתי, א"ל הכי א"ר יוחנן זקנה קפצה עליו, דתיב נחמתי כי המלכתי את שאול, אמר לפניו רבוננו של עולם שקלתי כמשה ואהרן רתיב משה ואהרן בכהניו ושמואל בקודאי שמו. מה משה ואהרן לא כטלו מעשה ידיהם בחייהם, אף אני לא יחבטלו מעשה ידי בחיי. (תענית ה:).

רש"י

הלא אהרן אחיך הלוי, והלא כהן הוא, הכי קאמר אני

(ג) יודו שמך. יודו אם עז מלך האוכז משפט. ועז מלך מוסב על מקרא העליון: אתה כוננת

מצודת דוד

(ג) יודו שמך. כלם יודו לשמך כי גדול וגו': (ד) ועזו מלך. העוז הוא למלך אשר אוהב המשפט: מישרים.

התורה שהוא מישרים אתה כוננת: משפט וצדקה. משפטי התורה ורבריה המצודקים הנתונים ביעקב מעשה יודן המה: (ה) להרום רגליו. הוא בית המקדש, ואחו במשל כאילו ממכון שבתו השמים יוריד רגליו לנוח בבית המקדש: קדוש הוא. כי הוא קדוש וחלה הקדושה בהרום רגליו: (ו) משה ואהרן. רוצה לומר ראו גדול

אבן עזרא

(ג) יודו. שב אל העמים, ושמך שם העצם הנכבד הנגלה על יד משה לישראל, כי בכל הלשונות אין לשם שם כבוד רק עם ישראל לברם: (ד) ועזו. עז וכבוד הוא למלך שהוא אוהב משפט. וטעם אתה לכרך או מאתך התחלה. וטעם מישרים הם משפטי

רד"ק

(ג) יודו. אז יודו כל העמים שמו כי גדול ונורא הוא: (ד) ועזו מלך. אז יראה עוזו ושהוא מלך על הכל. ואז יכירו כי אתה אוהב המשפט, וכי אתה כוננת הכל במישרים, ואתה הוא שעשית המשפט ביעקב בהגלותך אותם בין העמים, ואתה הוא שעשית הצדקה ביעקב בהוציאך אותם מהגלות. ויש מפרשים הפסוק על משפטי התורה שנתן ליעקב כי כולם מישרים ואז יודו בם כל העמים: (ה) רופמו. יאמר כנגד כל ישראל וכנגד כל העמים רופמו ה' ומהינו בפיכם: והשתחוו להרום רגליו. שהוא בית המקדש, כי הוא

רש"י

(ד) ועזו מלך משפט אהב. אתה מצא מי שהוא עז אינו תופס מדת הרין, אבל הקב"ה ועזו מלך משפט אהב. (שם).

רש"י

אתה כוננת מישרים, א"ר אלכסנדר, אתה כוננת ישרות כעולמך. אדם יש לו דין עם חברו הוא נכנס עמו לדין והן מקבלין עליהן מה שהרין נתן ויוצאין ועושין שלום, הוי אתה כוננת מישרים. אדם יוצא לדרך ורואה חמור שונאו רובך תחת משאו הולך ונתון לו יודו, נכנסין לפונדק

גברא רגובין. ורבי יוחנן אמר: ודע ששקל כשני אנשים

היה שלימות האמונה כמ"ל חו"ל (מכות כ"ד ע"א) בא חזקיהו והעמידן על אחת וזדיק באמונתו יחיה. ושלימות האמונה השיגו בקרי"ם כדכתיב (מהלים ק"ו) ויאמינו בדבריו ישירו מהלחם.

וזהו צדור החיים הק' עה"פ מה חזקיהו אלי דבר אל בני ישראל ויסעו, ואח"כ ואחיה הרם אח מטף על היס ובקעהו, פי' דהיינו שיסעו לחוק היס קודם שיחלק על סמך הצטוו כי אני עושה להם נס ע"ש. וכן היה כאז"ל (סוטה דף ל"ז ע"א) שקפץ נחשון בן עמינדב ואחריו צבע בנימין ע"ש. וזהו ענין שלימות האמונה, שהיה להם מס"י צעד האמונה ובטחון גד', וכמו שכתוב בחזרה ויאמינו בה' ובמשה עבדו, וע"ז אמרו השירה.

וזה הענין שנק' שבת זו בשם שבת שירה, כי בזה נכלל כל חכלית יציאת מצרים, ענין שלימות האמונה שזהו הכנה גדולה לקבלת החורה. וע"כ באו למדרגת ראה שפחה על

היס מה שלא ראו נביאים כאז"ל, ע"י ההשגה הגבוהה של שלימות האמונה.

*

באופן אחר י"ל דהנה ענין מס"י של צנ"י היה כדי שיהיה להם זכות עצמם שעי"ז יזכו לראות במפלת שונאיהם, כענין הלל לוט מקדוש שאמר לו המלאך (פ' וירא) אל חזיט אחריו, דמחמת שניצול בזכות אברהם לא היה לו רשות לראות מפלת אנשי קדוש, וכאן הוצרכו לראות מצרים מה על שפת היס כדי לחזק האמונה, ע"כ היו נחוצים לזכות עצמם.

ועפ"ז יובן דיוק נכון בדברי רש"י ל' צפסוק ד' ילחם לכם, פירש"י בשבילכם, וז"ב, דהלא מובן ממילא כי בשביל ישראל נלחם ד' במצרים. אך להג"ל מיושב, שמדייק רש"י "בשבילכם", פי' בזכות עצמכם, והיה הנס של קריעת ים סוף בכדי שחזו לראות במפלת השונאים ככתוב וירא ישראל את מצרים מת על שפת היס, ויאמינו בד' ובמשה עבדו באו לשלימות האמונה וזכו לומר שירה.

פרשת יתרו

הערות: א) מה שאלו חו"ל מה שמועה שמע, הלא מפורש בפסוק מה שמע. ב) מדוע בחרו חו"ל שני נסים אלו קרי"ם ומלחמת

7 וישמע יתרו. וברש"י והיא מחו"ל (ובחס קטו). מה שמועה שמע וזא, קריעת ים סוף ומלחמת עמלק. יש לעורר כמה

עמלק יחר משאר הנסים כמו העשר מכוח ועוד. ג) ויספר משה לחותנו וגו' ויאמר יתרו וגו' עמה ידעתי כי גדול ד' מכל האלהים. ופרש"י מכירו הייתי לשעבר ועכשיו ציורתי. ובפסוק אכן אנו רואים שום חידוש בסיפור משה ליחרו ממה ששמע מקודם.

ובראה להסביר הענין כך, דהנה אנו רואים סמירה גדולה בין קריעת י"ם למלחמת עמלק, בקרי"ם אמר משה ד' ילחם לכם ואחם חזריו, היינו שאין להם לעשות שום פעולה רק לעמוד ולראות ישועת ד' אשר יעשה להם היום. וכשכא למלחמת עמלק אמר משה ליהושע לא הלחם בעמלק, אע"פ שצרכנו הי' יכול משה לעשות גל של עצמות מעמלק ומכל עמו, בדרך נס, כמו שעשה כל הנסים במצרים, מ"מ השחמש כאן בדרך הטבע במלחמה, והוא היסוף ממה שהי' בקרי"ם. ועוד יותר קשה מה שכתוב, והי' כאשר ירים משה ידו וגבר ישראל, וכאשר יניח ידו וגבר עמלק, האיך הניח ידו אפילו על רגע אחד שיחגבר עמלק ח"ו, משה רבינו שהי' יכול להיות ארבעים יום בלי אכילה ושתי' במתן תורה בזדאי הי' יכול לכבוש את ידו למעלה, אלא ע"כ מה שהניח ידו בזדאי הי"ל איזה כוונה בזה.

וב"ל דהנה אז"ל שמלחמת עמלק הייתה נגד החורה והאמונה וזהו "אשר קרך בדרך", שהביא קריעות בדרך האמונה, ולכאורה בזמן שראו כל אפסי ארץ נסים גלויים בי"מ, האיך יכול עמלק להכתיש ולזרוק מינות בעולם. אלא דידוע דשלימות האמונה יש ב' יסודות, וכאשר יסדם הרמז"ם ז"ל באני מאמין

הראשון, שהצורה יחזקך שמו הוא צורה ומנהיג לכל הצוראים היינו א) כי השי"ת ברא את העולם, ב) שמנהיג את העולם ומשגיח על כל פרט בכל עם וכל רגע. וביסוד הב' טעות אומות העולם, ושיטתם הכוזבת היא, כי הקצ"ה בשמים הוא ואינו משגיח ח"ו בחסותו.

ועפ"ז מפרש הגה"ל ר' מרדכי צנעט הפ' (מהלים ל"ט) ה' ציון גדול ורם הוא על כל העמים, דהמילוק בין גדול לרם, כי גדול הוא דבר שעומד למטה ומגיע עד למעלה, ורם הוא דבר שנמצא רק למעלה ולא למטה. וזה ד' ציון גדול, ישראל מאמינים כי ד' צבחינת גדול משגיח בעליונים ובחסותו, ורם הוא על כל העמים, אבל אלל האומות ד' הוא צבחי' רם, שמשגיח רק בעליונים, והארץ נתן לבני אדם להתנהג בהם כרצונם, ועפ"ז מפ' ג"כ הפסוק (מהלים ק"ג) רם על כל גוים ד' על השמים כבודו, אבל אנו אומרים מי כד' אלקינו המגביה לשבת והמשפילי לראות בשמים ובארץ.

ובזה נבוא לבאר כל הערות הנ"ל, א) חו"ל שאלו מה שמועה שמע וזא לשאל ממשה דבר שלא הבינ על מקומו. ב) קריעת ים סוף ומלחמת עמלק, היינו הסמירה הגדולה שבין קרי"ם למלחמת עמלק, שבקרי"ם התנהג רק בדרך הנסיי, וכאן השחמש בדרך הטבע במלחמה. ג) ויספר משה לחותנו את כל אשר עשה ד' לפרעה וגו' נסים גלויים — את כל החלחה אשר מצאתם "בדרך", בדרך הטבע במלחמת עמלק, ויחילם ד', להראות כי גם בהתנהגות הטבע ההללה

16

תלוי' רק נד' והכל בהשגחה פרטית, להכחיש שיטת עמלק הכוזבת כנ"ל. וע"כ בזוונה הנית דו לרגע וגבר עמלק, להראות שלא גבורה עצמית של ישראל מנצחת במלחמה, שנצאות ישראל גיבורים יותר מנצאות עמלק. רק וירס משה ידו, וכאז"ל ר"ה כ"ט כל זמן שהיו ישראל מסתכלין כלפי מעלה ומשעבדין את לבם לאביהם שבשמים היו מתגברין כו' ע"ז אמר יתרו עתה ידעתי כי "גדול" ד' ופרש"י מכירו הייתי לשעבר, היינו בנחיתת רם כנ"ל. ועכשיו ביותר, בנחיתת "גדול", זהו החידוש שחדש לו יתרו להציאו לשלימות אמונת ישראל, וניחא הכל.

ובזה ניחא גם קושית הכלי יקר במ"ש ויקח יתרו עולה חתנים לאלקים, כי לא מצאנו אצל קרבנות כ"א השם המיוחד. אבל יען אז"ל "אלוקים" בגימט' "הטבע", וכאן ע"י סיפור משה ניחוסקף ליתרו הכרה בהשגחה פרטית שגם בדרך הטבע הכל בהשגחה פרטית כנ"ל, ע"כ זבח קרבנות לאלקים, היינו לשבח ולהודות על הכרה זו. וזה גם הקיום ויבוא אהרן וכל זקני ישראל לאכול לחם, לפני "האלקים", כי בכל הסעודה עסקו ביסודי האמונה של השגחה פרטית (קלמ' מזה מובא בס' כתב וחתם סופר).

ביום הזה באו מדבר סיני. וברש"י, לא הי' צריך לכתוב אלא ביום ההוא מהו ביום הזה שיהיו דברי תורה חדשים עליך כאלו היום נתנו. י"ל הכוונה בזה נגד הטועים שחושבים להתאים התורה לפי העת, ונהפוך הוא שצריכים להתאים העת להתורה, ע"ז נאמר "קבעת עמים לתורה" ולא תורה לעמים.

וכתיב "כי אקח מועד אני מישרים אשפוט", פי' אני לא אתנהג לפי המועד, רק אדרבה אני אקח המועד להתאימו להתורה ואז אני מישרים אשפוט, כי נראה למשל אדם שמלא לבוש נאה מאד וחספן לקנותו רק שאינו מתאים לגופו, לא יתקן גופו כפי הלבוש, רק יתקן הלבוש לפי גופו, כן כל תכלית הנריאה היא התורה, ובריאת העולם היה לבוש להתורה, כאז"ל על יום הששי, שהתנה הקב"ה אם תקבלו התורה מוטב ואם לאו אחזור את העולם לתוהו ובוהו. וע"כ צריכים לתקן העולם לפי התורה ולא להיפוך, וע"ז נאמר ביום הזה בכל יום יהיו חדשים עליך כאלו היום נתנו וצריכים להתאים כל זמן וכל רגע להתורה הקדושה, כי היא נצחית לדור ודור ולעולמי עולמים.

שא"י פעם את הריה"ז מבארדיטשוב זצ"ל, מדוע לא סרצ משה להמשרה הגבוה להיות מקבל התורה ולא אמר מי אנכי. וענה דמחמת עניויות עשה זאת, כי איחא צגמרא (מגילה כ"ט). למה תרצדון הרים, שהרי תצור ותרמון רצו שעליהם נתתן התורה מפני שגבוהים הם, אמר הקב"ה לא, רק על הר סיני הקטן. והוא לרמז כי התורה שריו' רק אצל שפל רוח, ע"כ משה שהחזיק עצמו לשפל מכל אדם, הסכים להיות מקבל התורה. וזה רמז התנא משה קבל תורה "מסיני", היינו ע"י שהי' במדרגת סיני, בשפלות וענוה כסיני.

ובזה פי' בנחל קדומים "ויחן סס ישראל נגד החר" ופרש"י כאיש אחד בלב אחד, כי אחדות יוכל להיות רק אם אחד אין מחגאה על

חברו, רק אדרבה ראה שפלות עצמו, וכאשר חנו נגד ההר סיני השפל למדו מזה מדת ענוה, וממילא באו לאחדות כאיש אחד בלב אחד.

ויעצו כל העם יחדו ויאמרו כל אשר דבר ד' נעשה. בשם אדמו"ר מטשארטקוב זצ"ל, כי בנוגע לעשיית המצות כל ישראל עושים בשוה, אבל בהבנת טעמי המצות אין כולם שוין רק כל אחד כפי השגתו. וזה סמל התפלגין, ארבע פרשיות שהם כנגד כתי ישראל במדרגות שונות, כמו "קדש" כנגד כח הגבוה של קדש עצמך במותר לך, "והי' אם שמוע" כנגד שומרי תורה ומצות, "שמע" כנגד אותם שאינם שלמים בקיום המצות, אבל מאמינים בד' אחד. וע"כ בתפלגין של יד כולם מונחים בבית אחד, כי בעשיות היד, לקיים המצות, כולם שוין לטובה, אבל בשל ראש נחלקו הבתים כל אחד כפי השגתו.

וירבן אם היו אומרים "נשמע" דהיינו הבנה בטעמי המצות לא היו יכולים להיות כל העם יחדיו, אבל כאשר אמרו "נעשה" היו יכולים להיות "ויענו כל העם יחדיו" כי כולם שוין בעשיות ובקיום המצות.

בדה תאמר לבית יעקב, פרש"י לנשים בלשון רכה, ומגד לבני ישראל דברים הקשין כגידין. ולהלן בפסוק "אלה הדברים" אז"ל "לא פתות ולא יומר". ולכאורה שתי דרשות אלו נראות כסותרות זא"ז, כי אם אלה הדברים לא פתות ולא יומר האין יכול להיות לאחד בלשון רכה ולשני בלשון קשה. והסביר

האדמו"ר מטשארטקוב זצ"ל, כמו שאנו רואים למשל ילד שאינו מבין עוד מעלת לימוד התורה מוכרחים לדבר אליו דברי פיוס ולתת לו מיני מתיקה צדדי להרגילו ללמוד. אבל אנשי בינה שמרגישים מתיקות ועריבות התורה הם רגיש בעצמם ושומחים ללמוד התורה ולקיימה.

וירבן נכאן שהשי"ת אומר דברי פיוס לישראל לקבל התורה, כה תאמר.. אחס ראיתם וגו' דברים אלו היו לשון רכה ודברים מתוקים לנשים, אבל לאנשי בינה שמשתוקקים כבר בכליון עינים לקב"ה" היו דברים אלה בעצמם קשים כגידין לשמוע דברי פיוס לקבל התורה הקדושה היקרה מפז ומפנינים.

בדה תאמר לבית יעקב, פרש"י, אלו הנשים. ולכאורה מדוע הקדים נשים לאנשים במ"ס. ובפסוק כה תאמר פרש"י בלשון הזה וכסדר הזה, שנראה ככפל לשון ומחוסר הבנה. ומצאתי בספר פנינים יקרים פי' נאה על כוונת רש"י זו, עפ"י אז"ל דשכינה מדברת מתוך גרונו של משה וע"כ לא הי' משה בגדר שליח כלל. ועפ"י מובן מ"ש בהגדה, ויציאנו ד' ממצרים לא ע"י שליח, ואחז"ל כל הנביאים נתנבאו בכה מוסיק עליהם משה שהתנבא בזה הדבר, היינו בחינת שכינה מדברת מתוך גרונו, שזה הדבר עצמו, הוא דבר ד'.

והנה אז"ל במד"ר (בראשית) כי מעולם לא דברה שכינה עם אשה כ"א ע"י שליח, וכאן דהשכינה עצמו בתוך גרונו של משה לא הי' יכול לדבר עם אשה. וז"ש רש"י "כה תאמר לבית יעקב" אלו הנשים ר"ל דאמר משה

מוֹ בּוֹר כָּרָה וַיַּחַפְּרֵהוּ וַיִּפֹּל בְּשַׁחַת יַפְעָל׃
יָשׁוּב עֲמָלוֹ כְּרָאֵשׁוֹ וְעַל קִדְקָדוֹ חֲמָסוֹ׃
יָרַד׃ יֵה אֹדְהָ יְהוָה כְּצַדְקוֹ וְאִזְמוּרָה שֵׁם׃
יְהוָה עֲלִיּוֹן׃ פ ח א לְמִנְצַח עַל-הַגְּתִית׃

רַצְטָעֶר לְשַׁקֵּר וַיַּעֲדֵי
עֲמָלָא וַיִּלְד שְׁקָרָא׃
מִזְשׁוּחַ חֲפֵר וַיִּנְמָצִיה
וַיִּפֹּל בְּשׁוּחַתָּא דִּי עֲבָר׃
וַיִּתְּוֹב לְעוֹתִיָּה בְּרִישִׁיה
וְעַל מוֹקְרִיה חֲטוּפִיה
יַחַת׃ יֵה אִשְׁבַּח ׀׃

בְּצַדְקָתֶיהָ וַאֲשַׁבַּח שׁוֹם אֱלֹהָא עֲלָאָה׃ א לְשַׁבְּחָא עַל בְּצוּרָא דְאַתִּי מִנַּת הַשְּׁבַחְתָּא לְדוֹד׃

רש"י

(יח) אודיה ה' בצדקו. כשילדק הדין הגמור לשפוט הרשעים כרשעס: (ח) הגתית. כלי זמר שכל מגת,

מצודת דוד

מעשיהם הרעים לא כהודמן עשאום כי אם חשבו עליהם מתחלה לעשותם, וכדבר הזה עצמו יהיה גמול תשלומיהן: (טז) בור כרה. בזה יפרש המקרא שלפניו, ויאמר הנה הבור אשר כרה ובתחילה חשב להפרו על מי, אזי גמולו אשר בעצמו יפול בו: (יז) ישוב עמלו. העמל שרצה לעשותו לזולתו ישוב על ראשו: ועל קדקדו. כפל הדבר במלות שונות להתמדתו: (יח) בצדקו. כאשר ראוי להודות על הצדקת דינו: ואזמורה. אשבח

אבן עזרא

כי תחלתו הוא וסופו הבל כי כל מחשבותיו תעמרנה ולא תהיינה: (טז) בור. טעם ויחפרהו להוסיף בעמקו ומלת בשחת המקום השפל כמשקל אשר זורה ברכת מגזרת רוח ויש אומרים כמו בשחתם

רד"ק

וכשיוצאים כרכור הוא כחבלים, ודמיון המעשה הוא הלידה. ואמר כי דבר האון בפיר, כי יחשכנו בלבו ויוציאנו למעשה. ואון ועמל ושקר ענין אחד אלא שהמלות שונות: (טז) בור. כפל ענין במלות שונות. ואמר כי הוא כרה בור להפילני בו והוא יפול בו, התנבא שימות שאול בחרב, ואמר ויפול עבר במקום

מדרשי חז"ל

ונכנסו לתבה שנאמר: שנים שנים באו אל נח. אתא שיקרא בעי למיעל, אמר ליה נח איך את יכול למיעל אלא אם כן נסבת לך זוג, אזל פגע בפחתא אמר ליה פחתא מן הן את אתי, אמר ליה מנת דאולי למיעל להיבוחא ולא שבק לי ואמר אם יש לך זוג עול ואי לא לא תיעול, אם את כעי תהי בר זוגי, אמר ומה את יהיכי לי, אמר אנא מתחן עמך דכל מה דאנא מסגל את נסבת, אתקינן ביניהון דכל מה רשיקרא מכניס תהא פחתא נסבא ועלן תרויהון לתיבוחא, כיון דתפקין הוה שיקרא אזיל ומכניס ופחתא נסבא ורקמי קרמי, אזל שיקרא אמר ליה הן אינן כל מה דסגילית,

נושאי הפרק

(א-ג) גדולת ה' בעולם, והשבתת הרשעים.
(ד-ה) נחיתות האדם מול עצמת השמים והכוכבים.
(ו-ט) גדלות האדם וממשלתו בבריאה.

בִּי אֱלֹהָא רַבּוּנָא קָמָא
תְּלִיל שְׁמֵךְ וּמִשְׁבַּח
כְּכֹלָא אַרְעָא דִּיהִבְתָּא
וַיִּקַּד עַל מִן שְׁמֵיִא׃
גִּמְפּוּם עוֹלָמָיָא וַיִּנְקִיא

מִזְמוֹר לְדוֹד׃ לַבְּיָהוָה אֲדִינֵנו כַּמֶּה-אֲדִיר׃
שְׁמוֹךְ כְּכֹל-הָאָרֶץ אֲשֶׁר-תָּנָה הַדָּד׃ עַל-
הַשָּׁמַיִם׃ ג מִפִּי עוֹלָלִים׃ וַיִּנְקִים יַסְדָּתָ עוֹ

רש"י

עס מנאס אומניס לעשותס. ורבותינו אמרו על אדום שעמידה לידך כגת, כמו שנאמר פוכה דרכמי לבדי (ישעיה סג ג). אך ענין המזמור אינו מוכיח: (ב) מה אדיר שמך. יומר מכדי כח מדת הסתמונים, לא היו הסתמונים כדאי שפסרה שכינתך מיניהס: אשר תנה הודך על השמים. לאי שפסנהו על השמים, ולמה בענותך הגדולה יסדת עז מפי עוללים ויונקים, השרים שכינתך

מצודת ציון

ב) תנה. כמו נתת, עתיר במקום עבר, וכמוהו רבים במקרא: (ג) עוללים. אף במעי אמן יקראו עוללים. כמו בעבור אשר גם הוד שכינתך נתון בשמים ממעל ואפילו חלש למעלה לחזק יחשב, ומכל שכן גבור למעלה: (ג) מפי עוללים ויונקים. מן פי העוללים אשר הם סתומים במעי אמן, ובהולדם נפתח פיהם ויונקים תדיר משדי

אבן עזרא

זה המזמור נתנו למשפחות עובר ארום הגחי שהוא מבני לוי כמו לידותון או פיוט תחלתו הגתית מתפארת והדומה לה ורבי משה אמר כי הוא כלי יתיחס אל משפחת עובר ארום הגתי ולהתיחס ככה לא מצאנו ומהבילים אמרו על ניגון הדורכים גת:

רד"ק

כשהיה דוד בנת אמרו. ויש אומרים כי נתנו לבני עובר ארום הגתי. והמזמור הזה הוא הלל ושבח והוראה לאל וסיפור גבורותיו: (ב) ה' אדונינו. שאתה הוא ארון כל הברואים: מה אדיר שמך בכל הארץ. כמו מה אדיר אתה כי שמו הוא והוא שמו. ומה אדיר בכל הארץ רוצה לומר גבורתך נראית בכל הארץ, אבל ההור הגדול והכח העצום נראה בשמים, כי הארץ דבר קטן כנגד השמים: ומלת תנה הוא

מדרשי חז"ל

קציר, למי הוא אומר שלחו מגל, רבי פנחס כשם רבי חלקיה אמר למלאכים, ורב אמר לישראל. הוא היה אומר אין מזמרין לא על הקציר ולא על הבציר ולא על המסיק אלא על הגת, שנאמר: למנצח על הגתית. (ילקוט ש).
כ) מה אדיר שמך וגו'. אמר רבי: בשלשה מקומות אנו מוצאים המלאכים מריינים עם הקב"ה, כשבא לבראות אדם נמלך בהם שנאמר: נעשה אדם, וכן כשבא הקב"ה ליתן תורה לישראל אמרו מלאכי השרת מה אנוש כי

האמונה הנכבדות והרמויות בתורתך ועל זה אמ' (ב) ה' ארוננו מה אריר שםך ככל הארץ ואמ' כן דרך הפלאה והפלגה לרוב פרסום השגחתו בתהלתו כלו' מה סאר נראית ומפורסמת השגחתך בארץ ובי יוכל לכפור בה, ואשר במקום אם כמו אשר נשיא יתמא (ויקרא ד כב) שפירושו אם נשיא יתמא, ותנה מקור במקום עבר, כי המקור ישמשו בו במקום עבר כמו ילדה ועזוב (ירמי' יד ח) שפירושו ילדה ועזבה והוא כאלו אמ' אם נתה תורך על השמים כלום, אע"פ שנתה תורך על השמים לא כלה השגחתך שם, אבל יתפרסם כבודך והשגחתך בארץ ואין דומותך מונעתך מלהשגיח כשפלים. ואפשר לפרש מה אריר שםך בכל הארץ כלום שהבריות יפליגו כשכחך כפי יכלתם ושמן אריר כיניחם, ע"ד כמה שמים תורו ותהלתו מלאה הארץ (חבקוק ג ג) ואמ' (ג) ספי עוללים ויונקים יסדה עזוב⁽¹⁾ רמו על חרוש העולם שהוא סכואר כחלחל חחורה, עד שהיונק כחלחל לבורו מתגדל באמונה החדוש המושכת אחריה אמונת (19b) כל"ה הפנות, ונמצא העק והוא האמונה כפנות התן מיוסרת מפיהן. ואמ' למען צורריך כלומר שהיה זה מתכמתו ית' ליתר לבם על זאת האמונה עד שיתגדלו עליה מעת ילדתם⁽⁸⁾, והפכים המתגברים] שלא יפחום ללכת אחרי דעותיהם וזהו לשכ"ב אויב ומתנקם ולשון מתנקם בזה נופל על הכופר כאמונה סצר ראותו העדר הסודר ורואה רעות סקיפות אותו עם צדקו נפשו, ויחרף⁽⁴⁾ מזה מערכות האלמים חי, ליתם לו לאוח העדר סמשלה ותחיתם כל הדברים למקרה או למערכת התולדה, וזהו לשון ומתנקם כלום' שהוא סוכר לעצמו מקרה הנקמה סתם ברברים האל', שלשון התפעל על אחד מררכיו אם סכוכ המקרה לעצמו איננו בו כמו סתרוש מתעשר. ואחר שספר אמונת החדוש והשגחה אמ' להפלגת רומסותו ולחכירו שפלותו כנגד שאר נבראים⁽⁵⁾ (7) כי אראה שמיך וגו' כלום' כשאני רואה שמיך וגו'⁽⁶⁾ אני בכיר שפלותי ואמ' (8) מה אנוש כי תזכרנו כלום' להשפיע השגחתך עליו והוא כעצמו קנין ובן ארם כי חפקרנו. ואמ' (1) ותחסרהו מעט וגו' כלום' לא סוף דבר שהוררת השגחתך עליו אלא שחננתו נפש סכינת⁽²⁾ מתרבת עם העליונים, עד שמעט הוא מה שהסרתו מן הטלאכים, והוא קנין וכבוד והדר

(1) י"ב עוללים כמו קטנים, אמנם הם גדולים מיונקים ותראיה עוללים שאלו לתם (איכה ד ר) וי"א כי ע"ש הלכוך נקראו התינוקות עוללים וכן פירושו ועוללתי בעפר קרני (איוב לו טו). ויסדה ע"ו כמו יעצה וכן יסד המלך (ספור א ח) נוסרו יחד (ספור ב) ועל אלה חוסר שלמה כלומר על אלה החיועץ (רה"י ג ג ע"ש). העצה הסודר למעשה כיסוד לבניו והם לא ירכו כמותם בעצמו ראויה על חסר... ישלח בהם בח חגול. וע"ו ענין כח וגבורה וע"ו השסוק כי גבורה השם וכחו נקראת [כפי] קטנים מגדולים (ועיין פירושו ראביע ור"ק). (2) עמוד זה כמעט הכל משובש כ"י והושלם ע"י כ"א. (3) ככ"א היולדת. (4) שם ויחצף. (5) שם אוהבו בראי. (6) כשאני רואה שמיך וגו' חסר כ"י זה. (7) שם חכמה.

תעפרתו ר"ל תקיפתו, וכן קשיתו מושל ומנחגי על כל ההתחונים, והוא אמרו (1) תסילתו וגו' צנה וגו' כלום' השולטנות על כל הכהכות והחיות והקופות לעבור בהם אודות ימים למשול מקצה אל קצה. ואמ' (ה) ה' ארוננו כלום' איני רואה בזה דבר אחר אבל שהגיע פרסום השגחתך וסעלת יחורך בארץ. והו הנראה ל"י. ושאר המפרשים האריכו בה דרך אחרת כמו שתבין מפירושיהם⁽¹⁾.

מזמור ט'

(6) למנצח על מות לבן וכ"י. הרבה טרחו המפרשים קנין מלות אלו ר"ל על מות לבן, סתם שפירושו על מות שתי מלות שראויות להיות אחת כמו פקד-קוח (ישעי' סא) יפה-פיה (ירמי' לו), וכ"י זמר הוא נקרא עלמות כדרך עלמות שיר (ספור לו). (20a) ו"בן ר"ל לזיו אחר הנקרא בן כאמרו בן ועיואל ושמידמות⁽²⁾ (דה"א טו יח) ואע"פ שאין ססנהג הלשון לתפיל למיד פתחה על שם העצם, נשתנה הלשון הוח ררך זרות. וכוונת המזמור לרעם שבח ותוראה כהכנע צורדיו לפניו והכוון כסא מלכותו על אפס ועל חמתם. וי"ם על מות שתי מלות כמו על מוח, ולכן שם העצם, על איזה אויב מושל כחוקת כרוב נאה. וכן י"ם שפירושו על כוח נבל, והוא הפוך, והכוונה על נבל חכמלי, זה וראי רחוק כי נבל לא הרע לו ולא לישראל אלא שהיה כילי ופחות. וי"ם [לבן] ונבל רובו על גוג ומגוג, והוא נכואה עתירה. וי"ל על מות לבן כמו חכן והלמיד יחיה כמו חרנו לאבנר (ש"ג ג ד) ורובו על מות חכן הנולד לו תחלה סבת שכע, אלא שאין לשון המזמור מתייב בו יפה וכן י"ם אותו בדרך זה לנכואה העתידה כוסנו, ומאמרו אל יעוז אנוש. וי"ם רוב המפרשים ססכ"ים שאמרו על גליה, ולכן בסו חכן והלמיד יחיה, והכן ר"ל האמצעי והוא שגליה קראו הכתוב איש הכינים. מפני שבאו פלשתים על ישראל ואמר שם ושאלו ואיש ישראל נאספו וגו' ויערכו מלחמה וגו' ופלשתים עוקרים אל ההר מזה והניא כיניהם ויצא איש הכינים מסתח פלשתים גליה שמו (ש"א יז), וקראו איש הכינים להיותו עוסד בין שתי המערכות. ואע"פ שאיכ היה לו לכחוב יור בין הבית והגן⁽³⁾. ותחיל לשבח השם על חרנו אותו, בזה המזמור, והוא אמרו (ב) אורת ה' בכל ל' כי כלום' בסוב כוונה אמסרה כל נפלאותיך כלום' שכשארע⁽⁴⁾ לארם גם אחר יוכור שאר הנפלאות על ידו. (ג) אשמה וא עלצה בך כלום' ידעתי כי שמתתי בך כלום' שמאחך יצא נצחוני⁽⁵⁾. ואמ' (ד) בשוב אויבי אחר כלום' שברחו כאמרו ויראו הפלשתים כי מת נכורם ויגוסו (שם יז נא), (ה) כי עשית משהמי

(1) בסוף המזמור הוסף סופר כ"א: וענין עובר ארמות ימים כי בתחמת עשה ספינות יכירו ארמות ימים. (2) ככ"א בן ועאל וירושלמות. (3) ככ"א כתיבו הבנים. (4) ככ"א שבו אשיר. (5) ככ"א נצחתי.

נטועים א. כי הנטיעה תונח על דבר משתרש בטבעו ומתגדל בשרשו ומסתבך בבטן הארץ בחווק גדול, כמנהג הדברים הטבעיים, וזה בטבע הצומח, ולשון תקיעה יונח על דבר בלתי משתרש בטבע אבל עומד מתמיד על הנקודה שנתקע, וזה בטבע הדומם, וידוע שהמתכות יותר קשים בטבעם וחזקים מן הצומח, אבל הצומח מצד הסתבכו והשתרשו יתחזק בנטיעתו עד מאד, ולכן אמר שבדרי תורה הם קבועים בלב כמסמר שלא יזוז ממקומו, ולא בחווק המסמר הקבוע, אבל בחווק המסמר אשר יצוייר בו השתרשו במקום הנטוע בו. אלו יהיה אפשר בטבע, עד אשר ימצא בו חווק עצמותו עם חווק השתרשו, שלא ישוער תקפו וחזקו וכן הוא כאדונים עלי מים, וזכר כי ישראל אפילו לפי המערכת הם חזקים, וזהו כי מראש צורים אראנו ב ג' ו ג', ר"ל מצד המערכת שנקרא צורים והרים, והש"י ג"כ אפילו שהמזל מנגד מבטל אותו. ו א ע"פ ש מאוחזי הדרכים הרתיים ג"כ הטילו פשרה והוא, שהצדיק יתוקן ענינו לצדקו ולא יבוטל משפט עתו לגמרי, ועל דרך זה בארו ענין אמרו מעוות לא יוכל לתקון, והוא אצלם ענין גור דין שיש עמו שכועה, והוא אומרם גם כן דלת הננעלת לא במהרה תפתח, וכן שאומרים כל המריעים לו לא במהרה מטיבין לו, לא אמרו אלא לא במהרה תפתח וכן שאומרים לא במהרה מטיבין לו, לא אמרו אלא לא במהרה, לא הניחוה עם הנמנע, רק ברחוק, וכבר חזקו דעתם ממאמרה בני חיי ומוזני לא בזכותא תליא מילתא אלא במזלא, שאם הוא מאמר יחיד והוא אצלי ענין מבואר ס' הספק בנפשו י ממה שסמך האומר טעם לדבריו שהביאוו לדעת זה מה שראו מהעדר הסידור, לדעתו מחסידות י יצא לו דעת זה, והוא גם כן מה שאמרו כתלמוד ב"ק: על זה המאמר, כל שמדיעים לו לא במהרה מטיבין לו דב אחא מדפתי אמר לעולם אין מטיבין לו ולא היא משום מילתא

(א) קהלת יב, יא. (ב) במדבר כג, ט. (ג) אין לדברים אלו קשר למעלה, אבל דע לך כי בחלק זה מספרו של רבינו דלג הסופר חלקים שלמים וקצר את הספר. (ד) קהלת א, טו. (ה) ראש השנה יח, א. (ו) בבא קמא מ, ב. (ז) בבא קמא ט, ב. (ח) מועד קטן כח, א. (ט) בסוף ספרו למס' שבת ד"ה מסנות האריך רבינו בביאור ענין זה עיי"ש ותבין היטב דבריו כאן. (י) מילים אלו לא הכנת, (יא) שם כי רבינו וז"ל: וכל זה הוודא שאינם אלא מאמרים לפי מה שהיו רואים בעצמם או בוולתם מקושי יומם עם דעתם צדקתם ותומת ישרם וכ"י עיי"ש.

שדר לאו

זוא חלק השני מספר חזקו הגאון

חזקו הגאון

מאמר א' פרק א'

דנפשיה הוא דקאמר, כלומר שהוא ראה קושי הצלחתו שלא קבל שינוי, החליט המאמר בכך, ר"ל שלא ישנו המערכות את תפקידם, הנה שלא הביאו לזה רק מה שראה בהעדר הסידור בין בני אדם למראה עיניהם כמו שהתבאר, ו ה ר"ש פירש בענין אין מול לישראל להיות פעולות האדם מסודרות לבחירתו אין מכריח ואין מונע מצד התולדת וזה שדרכי הדת ינקו האיש מעון, אבל האומות ימשכו אחדי טבע הכנתם מדרך כל אשר ישאלו עיניהם לא יעדר דבר, והוא כאלו אמר שאין הכרח תולדת ומול פועלת בזאת האומה, ועל הפירוש האחרון אמנם יתכן על השלמים שבהם אלא שתפס מלה כוללת ב, שלא היה בתכלית השלימות בהכמה שלא שבתו רק במעלות הביאו לספק בהשגחה, והוא הכונה שכתב מרע"ה ספר איוב, שיורה על ההשגחה שכבר הורה איוב בסופו אחר שהשיג דרכי הנמצאות שהורה לו השם, וכן פרשת בלעם שכתב מרע"ה ג' להורות על ההשגחה, והוציאה מכלל ספק להורות שעקר הכונה בכתבו הפרשה היא לא היתה רק להורות אמונת ההשגחה, שאין לו צורך לכתוב נבואת האומות בספרנו לולי זאת הכונה שהיא מונח בה היא עמוד קיום המצות, וזאת הכונה להעירנו בעת צרותינו עד שנדע ונתבונן כי יי עשתה זאת וזהו טעם והרעותם, ר"ל תפלה, וד"ל הוסיפו להכניע הלבבות בתעניות וגם לתקוע בשופר להזהיר העם ולעודר בתשובה, וקורין ברכות וקללות שבתורת כהנים, להודיע כי לא במקרה הם באים, עד שישבו ובוה יסיר מהם העונש לא בהקשות לבם, ו ב י ר ו ש ל מ י ח אמרו על כיוצא בזה, מותנא הוה בציפודי ולא הוה גלי לגו שוקא דהוה ר' חנינא שרי בגואה, והוה ציפוראיה מה הן סבא יתיב בשלם הוא ושיבבותיה ומדינתא אולא בישות, על אמר קומיהון זמרי אחד היה ברור ונפלו כ"ד אלפים מישראל אנו כמה זמרי יש בינינו ואתון מתרעמים,

(א) אינו יודע למי נתכוון וע' רמב"ם הל' תשובה פרק ה' ובפרק ח' משונה פרקו. (ב) ברור שגם כאן דלג כותב הכתיב, וז"ל "שלא... סובבים על איוב שהרי אותו שבת הכתוב רק במעלות: "תם וישר וירא אלהים זסר מרע". (ג) כדאי בבא בתרא. (ד) במדבר י, ט. כי ומ"ש רבינו "ר"ל תפלה", ד"ו לא מצאתי בספרי חז"ל, אלא שמתענית יח א פי' לשון מתרעין שבמשנה, שר"ל בתפלה עיי"ש. (ה) ע' תענית שם ובריש פרק ג' (ו) כדאי מגילה לא, א. (ז) תענית פ"ג היה, יח, ב. (ח) חסר: "אמרין".

20

ברא את האדם וצוה אותו ואמר לו: 'מכל עץ הגן אכל תאכל, ומעץ הדעת טוב ורע לא תאכל ממנו' (גנלגים ב, טז - טז). ועבר על צויו. אמר לו הקב"ה: כך הייתי מתאוה שיהא לי דירה בתחתונים כמו שיש לי בעליונים ודבר אחר ציוותי אותך ולא שמרת אותו מיד סלק הקב"ה שכינתו לרקיע הראשון... עמד משה והורידה לארץ... אימתי כשהוקם המשכן.

ובן מובא (גמלכ"ד יב, ו. פסיקתא רמתי ה, ז): "אמר רבי יהושע תנאים עשה הקב"ה עם ישראל עד שהם במצרים, שאינו מוציאם משם אלא על מנת שיעשו לו משכן וישרה שכינתו ביניהם, כמו שנאמר (סס כט): 'וידעו כי אני ה' אלהיהם אשר הוצאתי אותם מארץ מצרים לשכני בתוכם' — על מנת לשכני בתוכם, וכיון שהוקם המשכן וירדה השכינה ושרתה בתוכם ויהי, רב אמר דבר שלא היה משנברא העולם עד עכשיו נעשה כאותו היום, שמשנברא העולם ועד אותה שעה לא שרתה שכינה בתחתונים, אלא משהוקם המשכן ואילך לכך נאמר ויהי, דבר חדוש הוא, רבי שמעון בר יוחאי אמר דבר שהיה ופסק וחזר לכמות שהיה, שכן אתה מוצא מתהלת ברייתו של עולם שרתה השכינה בתחתונים, כמו שנאמר (גנלגים ג, ט): 'וישמעו את קול ה' אלהיך מתהלך בגן... וכיון שנסתלקה השכינה בעת שחטא אדם, שוב לא ירדה עד שהוקם המשכן" (וראה גם גמלכ"ד יג, ו).

ה"אלשיך" הק' (שמות כט, ח ד"ט וש"ל יחן דק ע"ג) בפירושו על הפסוק: "ועשו לי מקדש ושכנתי בתוכם" משתאה ומתמה: "הנה תצילנה אונים משמוע כדבר חזר הזה, כי איזה הדרך ישכון אור שכינתו יתברך בארץ הלזו, במקדש כוננו בני אדם, וכאשר ראה בן תמה שלמה המלך ע"ה, באמרו: 'האמנם ישב אלקים על הארץ'" (מלכים א, ח, כז). היתכן אשר הבורא יתברך אשר הוא אין סוף ואין תכלית ואין כל העולם כולו מקומו, רק הוא מקומו של עולם, איך נעשה עבורו משכן, עליית קיר קמנה, כ' קרשים בדרום, וכ' קרשים בצפון, ושמונה במערב, בעוד שהשמים ושמי השמים לא יכללוהו, וכי אפשר שהאלהות שהוא נעלה מכל הגשמה

מאמר ב

ועשו לי מקדש ושכנתי בתוכם

מכל מעשה המשכן וכליו לא תשיג השגתינו ולו באפס מעט ממה שנילו לנו חכמינו ז"ל ומפרשי התורה. מה ששכלנו משנת ממקראות התורה היא, שחפץ הקדוש ברוך הוא להשכין שכינתו בארץ ולקבוע לו מדור בתחתונים, על כך נקראים בני ישראל למלאות את התפקיד הקדוש לבנות משכן לשכינה עלי אדמות "ועשו לי מקדש ושכנתי בתוכם" (שמות כט, ט). כביכול מניח הקב"ה כל פמליותיו של למעלה מצמצם את שכינתו שבעליונים ובה לדור עם התחתונים — להשכין שכינתו בין הכרובים בקדש הקדשים.

האמנם ישב אלקים על הארץ

וכפי שהביאו חז"ל במדרש (שם"ד ה, ב) על הכתוב (שם"ד ה, א): "באתי לגני אחותי בלה" — באתי לגן אין כתיב כאן אלא לגני — לגנני למקום שהיה עיקרי מתחילה, ועיקר שכינה לא בתחתונים היתה, ה"ד (גנלגים ג, ט): 'וישמעו את קול ה' אלקים מתהלך בגן' — מהלך אין כתיב כאן אלא מתהלך, מקפץ וסליק... חטא אדם הראשון ונסתלקה השכינה לרקיע הראשון... כנגדן עמדו צדיקים שבעה והורידו לארץ, זכה אברהם הורידה משביעי לששי... עמד משה והורידה לארץ — ה"ד (מלכים ב, ט): 'צדיקים ירשו ארץ וישכנו לעד עליה, הרשעים מה עשו תלוין באויר כי לא השכינו שכינה לארץ, אבל הצדיקים השכינו שכינה לארץ, מה מעם צדיקים ירשו ארץ — וישכנו לעד עליה, וישכינו לשכינה עליה שוכן עד וקדוש שמו, ואימת שרתה שכינה עליה ביום שהוקם המשכן."

בא ראה במדרש תנחומא (ס"א ט): "בשעה שברא הקב"ה את העולם נתאוה שיהא לו דירה בתחתונים כמו שיש בעליונים.

דרך השיר (מס"ב, ט): 'הנה זה עומד אחר כתלנו משניה מן החלונות מציץ מן החרכים'. וזו עצמה היתה כוונת מאמרו (מס"ב, ט, 6): 'השמים כסאי והארץ הדום רגלי אי זה בית אשר תכנו לי'. אין בית למשכן אשר אני צריך אליהם, כי את בל אלה ידי עשתה, אבל צייתי לעשותם כדי להשריש בלכם השגחת, והוא אמרו: 'ואל זה אביט אל עני ונכה רוח וחרד על דבריו'.

ומכאן נמצינו כי במקום שאתה מוצא גדולתו של הקב"ה שם אתה מוצא ענותנותו, כי למרות שהוא נעלם ואין סוף ומושב יקרו בשמים ממעל ושכינת עוזו בגבהי מרומים, מ"מ משפיל עצמו להשגיח במעשי התחתונים ועיניו פקוחות על כל דרכי בני אדם להשגיח עליהם בכל עת ובכל רגע, שכן בחר להשכין שכינתו דייקא על עני ונכה רוח וחרד על דבר ה'.

מי כה' אלקנו... המשפילי לראות בשמים ובארץ

"האלשיך" הק' מפרש בזה הכתוב שאמר דוד המלך ע"ה נעים זמירות ישראל (מס"ב, ק"ג, ד - ו): "רם על כל גוים ה' על השמים כבודו, מי כה' אלקינו המגביהי לשבת המשפילי לראות בשמים ובארץ". שאומות העולם מרוממים אל ואומרים: "רם על כל גוים ה'" ומכיון שכן אין כבודו להשגיח בארץ, ולכן: "על השמים כבודו". אבל ישראל מאמינים בני מאמינים אומרים: "מי כה' אלקינו המגביהי לשבת" אמנם מושב יקרו בשמים ממעל ושכינת עוזו בגבהי מרומים, אך עם זאת: "המשפילי לראות בשמים ובארץ" שהקב"ה כביכול משפיל עצמו להשגיח בארץ במעשי התחתונים למרות שמשכנו בשמים. (ראה עוד "אלשיך" הק' פר' שופטים עה"פ דברים יח, ט כי אתה בא אל הארץ. וכן כ"נועם אלימלך" פר' בשלח ד"ה ואתה הרם).

בא וראה מה שכתב בספה"ק **"עבודת ישראל"** (פר' בא ל"ה כ"ג כספתי יוחר בלויסיה): "ענין הכפירה של המצריים והבאים אהריהם ונלכדים ברשת הטעות באמנם: לפי ערך האלוה הגדול אור אין סוף דלית מהשבה תפיסה ביה כלל, ואין לומר בעצמותו — ענין

מתלבשת בחומר מעשי ידי אדם מלאכת זהב כסף ונחושת קרשי עץ ומעשה אורג ודוקם.

מלא כל הארץ כבודו

ברם, מרצונו יתברך שמו היה כי לא נשתבש אחר דעותיהם הכוזבות של אומות העולם, האומרים כי לא יתכן שהאלקים רם ונשא גדול ונורא נעלם ואין סוף, מחיה את הבריאה — העולם הזה שהוא כה רחוק הימנה, לפי תפיסתם לא יתכן כי הבורא יתברך שמו שאינו גוף ולא ישונוהו משיגו הגוף ואין לו דמיון כלל ישגיח על ברואים ויצורים שפלים קרוצי חומר, ומכיון שכן נמצא שהם כופרים בכך שמלא כל הארץ כבודו והוא ממלא כל עלמין וסובב כל עלמין.

לכן צונו הבורא: 'ועשו לי מקדש ושכנתי בתוכם' להוכיח כי למרות שמושב יקרו בשמים ממעל ושכינת עוזו בגבהי מרומים, מ"מ מלא כל הארץ כבודו והשגחתו יתברך שמו בתחתונים על כל צעד ושעל, ועיניו פקוחות על כל דרכי בני אדם להשגיח במעשיהם בכל עת ובכל רגע, וכפי שנאמר (ויקרא טו, כז): "אם יסתר איש במסתרים ואני לא אראנו נאום ה' הלא את השמים ואת הארץ אני מלא נאום ה'". וזוהו יפול מסוה הבושה על פניו של אדם לבלתי יחטא, זה היה תכלית בנין המשכן ומקדש.

בא וראה מה שכתב ה"אברבנאל" (פר' תרומה סוף ל"ה וילכך ה' אל מסה ויקחו לי תרומה) לבאר טעם למצות בנין המשכן, ואלו הם דבריו: "היתה כוונתו יתברך במעשה המשכן וכליו, שלא יחשבו עזב ה' את הארץ ויאמרו שבשמים כסאו והוא מרוחק מבני אדם, וכדי להסיר מלכם האמונה הכוזבת הזאת צוה שיעשו לו משכן שיאמינו כי איל חי בקרבם והשגחתו העליונה דבקה עמהם, וזה ענין: 'ושכנתי בתוך בני ישראל' (שמות כט, מה), 'זהתחלכתי בתוכם' (ויקרא טו, יב), 'השוכן אתם בתוך מוטאתם' (ויקרא טו, טז), להשריש בנפשותם את ה' אלקים מתהלך בקרב מהניהם, וכמו שאמר על

הנהיגו
הנהיגו
הנהיגו
הנהיגו
הנהיגו

אלשיך
שם
שם
שם
שם

שע"י שפלותך אני משניה בכך ומצוה אותך לילך ממקום למקום, לתורות שגם כל ברואי מטה כל תהלכותם הוא בהשנחתו".

ולפיכך בחר ה' להשכיח שכינתו במשכן עליית קיר קטנה, כ' קרשים בדרום, וכ' קרשים בצפון, ושמונה במערב, וכביכול התלבש במעשי ידי אדם מלאכת זהב כסף ונהושת קרשי עץ ומעשה אורג ורוקם, כדי להוכיח שכשם שקדושתו על חיות הקודש כך קדושתו על זהב וכסף שבמשכנו בארץ. אין מקום בעולם פנוי ממנו ואין נסתר מנגד עיניו, ברצונו מסתתר בשפירד חביון ושוכן בשפלי שפלים את דכא ושפל רוח, וברצונו מתגלה לעין כל, וזהו כבודו ותפארתו של מלך מלכי המלכים להיות רם ונשא גדול ונודא ולשכון בשפלי שפלים את דכא ושפל רוח.

כי כל בשמים ובארץ

וזהו שאמרו במדרש (שמי' ג, ה) עה"כ (דברי הימים א כג, יא): "כי כל בשמים ובארץ — אתה מוצא כל מה שברא הקב"ה למעלן ברא למטן... למעלן: 'כסא ה'', למטן (וימיה ח, יג): 'כסא כבוד מרום מראשון מקום מקדשנו... ולא עוד אלא שחביבין כל מה שלמטן משל מעלן, תדע לך שהניח מה שלמעלן וירד בשלמטן שנאמר (שמות כח, ט): 'ועשו לי מקדש ושכנתי בתוכם'. הרי מפורש שחביב עליו יתברך מה שממליכים אותו למטה יותר ממלכותו למעלה.

וזהו: "למעלן כסא ה', למטה כסא כבוד... מקום מקדשנו", כי "כסא" פירושו מלכות, כמו שאמרו (סנהדרין כ, ב): "אין כסא אלא מלך". היינו גילוי מלכותו יתברך, וזהו שהניח מה שלמעלן וירד בשלמטן, כדי להראות כי עיקר החביבות של המלכותו יתברך הוא מקום מקדשנו — "ועשו לי מקדש ושכנתי בתוכם" לפי שע"ז מתגלית מלכותו בעולם התחתון.

ויקם משה את המשכן — של מעלה.

ולכן מצינו שכית המקדש נקרא כשם "כסא הכבוד" כמו שנאמר (וימיה ח, יג): "כסא כבוד מרום מראשון מקום מקדשנו". זאת

רצון ושום מדה מהמדות, ואם כן אין נכון לומר שהוא מתנהג לפי עבודת בני אדם, ורוצה בתורה וכמצות כדי שיגיע לו איזה תענוג ונחת רוח מהשומעים בקולו, שאם כן הוא גרעון בערך אין סוף, ועל ידי זה הם כופרים בהשגחתו בעולם השפל, כי לפי דעתם אינה המדה לפי כבודו ובערכו, וגורעין ומוסיפין, וקרו ליה אלהא דאלהיא. ולפי דעתם ההשפעה נולת מכוכבים ומזלות הנכבאים, כי יש להם איזה שייכות ויחום עם עולם הזה". וכן כ"עבודת ישראל" (פ"י תכ"א ד"ה ברכי. ש"ד ס"פ פ"י לביס ד"ה וכבר הקדמנו) מברא שזו היא טענת מלאכי הקמרון "שמתעוררים בכל שנה בראש השנה מאחר שישראל לא הטיבו דרכיהם ומעלליהם אל ה' אם כן לא תתנהג מדה במדה וה"ו לא תיקרא אלקי ישראל".

בספה"ק "ישמח ישראל" (פ"י ח"י ערה דבור ג ד"ה מר"כ עבד מסכיל יתסול) פירש בזה מאמר רש"י ז"ל (בבא מציעא כג, ז): "ה' אלקי השמים ולא אמר ואלקי הארץ, ולמעלה הוא אומר: 'זאשביעך... אמר לו: עכשיו הוא אלקי השמים ואלקי הארץ שהרגלתיו בפי הכריות, אבל כשלקחנו מבית אבי היה אלקי השמים ולא אלקי הארץ, שלא היה באי עולם מכירים בו ושמו לא היה רגיל בארץ". "ופירש דברי קודש אלו כידוע כי עד אברהם לא היה מאמינים, היינו שהיו בטעות העמים הקדמונים שאמרו אשר לרוממות ה' יתברך אין כבודו להשניח בתחתונים לפיכך מסר העולם התחתון למערכת השמים, עד שבא אברהם אבינו ע"ה ופירסם אלקותו בעולם, כי רם ה' עד אין סוף ואין חקר לגדולתו וכפי גדלו כן ענותנותו, ומשניח בשפל שבשפלים ולית אתר פנוי מיניה, כי גם בארץ הוא לכדו אלקים ומנהיג כל העולמות עליונים ותחתונים, ואין אלקים זולתו".

וכמבואר במדרש (ב"ר ל"ג, א): 'אמר אברהם תאמר שהבירה הזאת בלא מנהיג, היינו שאי אפשר לומר כדברי העמים הקדמונים שעולם השפל הזה בלא מנהיג חלילה, 'הציץ עליו בעל הבירה — זה הקב"ה — ואמר לו אני הוא בעל הבירה, והיינו

אין אלו
העולם
השפל
הוא
המנהיג

משום שממרת המקדש היא השראת השכינה בתחתונים. ולפי"ן מובן היטב מה שבמקדש ענו: "ברוך שם כבוד מלכותו לעולם ועד" במקום אמן, כמובא (נלטה טו, א) שאין ענין אמן במקדש, וכן נפסק להלכה (תמ"ג ס"ג, תענית פ"ד ס"ו), כי תכלית המקדש הוא התנלות מלכות שמים ודבר זה מוצא בימיו בעניית: "ברוך שם כבוד מלכותו לעולם ועד".

והיינו דאיתא בזה"ק (ת"כ רמ, א): "כשהקים משה את המשכן, הוקם משכן אחר עמו, דהיינו המלכות, ומשכן העליון שהוא בינה מקים ותומך הכל, משום שמשכן העליון הוא סתום וגנוז למעלה למעלה, ומשכן אחר שהוא המלכות הוקם על המשכן שלמטה שעשה משה, ועומד עליו בכח משכן ההוא העליון על הכל שהוא בינה, וכמו שהוקם המשכן שלמטה בידי משה, אף כך למעלה, דהיינו המלכות, הוקם על ידי ההוא שהוא מדריגת משה, דהיינו זעיר אנפין, מאין לנו, כי כתיב: זיקם משה את המשכן" (מש"מ, יט), 'את' הוא בדיוק שהוא להראות ששני משכנות נתקנו בסוד משה, שהם המשכן שלמטה והמשכן שלמעלה שהוא המלכות, שנתקן גם כן ע"י מדריגת משה". הרי לפנינו כי המשכן הוא מלכותו יתברך שמו בעולם התחתון, ולכן צונו הבורא: "ועשו לי מקדש ושכנתי בתוכם".

מאמר ג

מרות השבורות של הארון

בין בלי המשכן שהעמיד משה במדבר נתייחד הארון במדותיו, בעוד שכל שאר הכלים היו אמות המדה ברובן שלימות, כמו השולחן ויריעות המשכן, הרי הארון היו כל מדותיו שבורות שנאמר (מש"מ טו, ז): "ועשו ארון עצי שמים אמתים וחצי ארכו ואמה וחצי רחבו ואמה וחצי קומתו" הזכיר "וחצי" בין באורך ובין ברוחב ובין בקומה, הלא דבר הוא, שמן הראוי להתכונן מה נשתנה הארון משאר בלים שמדותיו שבורות, על כך אומר ה"כלי יקר" (פ"י תרומה פ"ג אהר) מכאן לתלמיד חכם שצריך שיהיה שפל ועניו ולבו נשבר בקרבו, שכן הארון הוא סמל התורה שניתנה לתוכו לוחות העדות, ולכן היו מדותיו שבורות להורות לתלמיד חכם להיות שפל ועניו בעצמו כאילו לא השיג עדיין מאומה, שכל כמה ששיג האדם בהשגות ה' הרי עליו לדעת כי קיימות השגות יותר נעלות גבוה מעל גבוה ללא קץ.

החכמה מאין תמצא

וכלשונו: "ועל כן היו כל אמות הארון שבורות, להורות שכל אדם ידמה בנפשו כאילו הוא חסר מן שלימות החכמה וצריך למדוד עדיין למלאות חסרונו, כי כל אמה הסירה מורה על דבר חסר הצריך שימלאו חסרונו, כך: עיקר 'החכמה מאין תמצא' (איו"ב טו, יב) — ממי שחושב את עצמו לאין חסר, אבל לא במי שהוא חכם בעיניו הטועה בעצמו לאמר שכבר הגיע אל תכליתה, כי 'איוהו חכם הלומד מכל אדם' (מש"מ פ"ד, ב) — החושב שהוא חסר מן החכמה והוא צריך עוד להתלמד. וכן בידיעת מציאת ה' יתברך אמרו (תהלים פ"ג, ג, ט) תכלית הידיעה שנדע שלא נדעך".